

Om de gotiske folks våbenéd.

Af professor **Svend Grundtvig**.¹⁾

Mellem de i middelalderen brugelige former for edsafleggelse forekommer undertiden **våben-eden**: «juramentum super arma, quod ab omnibus ferme (præsertim septentrionalibus) populis receptum legitur, etsi forma illius interdum diversa fuerit», som det hedder hos Du Cange (*Gloss. lat. med. ævi*, 1678, II², sp. 159; Henschells udg. III, s. 935), og dér anføres da adskillige eksempler, som, for det meste berigtigede efter senere fremkomne bedre kilder, her skulle gentages i forbindelse med en stor mængde andre, der til dels ikke hidtil have været benyttede til æmnets opklaring. Du Cange, hans fortsættere og udgivere indlade sig ikke på nogen tydning af denne særegne edsform, der opføres mellem de mangfoldige andre: *in altari, sub testamento Dei, super textum evangelii, in sacramento corporis Christi, ad sanctorum reliquias, ad portam, in armilla januae* o. s. v.

Thomas Thomesen Bartholin henvendte i sin afhandling *De causis contemptæ a Danis adhuc gentilibus mortis* (Kbhv. 1689) opmærksomheden på denne sædvane, som han (s. 73 ff.) satte i forbindelse med gamle græske og latinske forfatters udsagn om skytiske folk: at de fornemmelig dyrkede krigsguden og som hans billed eller symbol tilbade sværdet²⁾.

¹⁾ Meddelt i mødet d. 6te Maj 1870. Siden den tid har forf. fra de herrer arkivassistent A. D. Jørgensen, arkivar Jón Sigurðsson og biblioteksassistent S. B. Smith modtaget yderligere bidrag og anvisninger, der her ere benyttede, og for hvilke han er de nævnte videnskabsmænd megen tak skyldig.

²⁾ Allerede Herodot siger (IV, 62) om Skyterne: *Ἐπὶ τούτου δὴ τοῦ ὄγκου ἀνιάκης σιδήρεος ἴδονται ἀρχαῖοι ἐκάστοις καὶ τοῦτ' ἔστι τοῦ Ἄρηος τὸ ἀγαλμα· τούτῳ δὲ τῷ ἀνιάκει θυσίας ἐπειτίους προσάγουσι προβάτων καὶ ἵππων. καὶ δὴ καὶ τοῖσδε ἔτι πλέω θύουσι ἢ τοῖσι ἄλλοις θεοῖσι.* Endnu Ammian siger (XXXI, 2) om Alanerne, et skytisk (o: turansk) folkefærd, at de tilbade sværdet: «*Gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem regionum, quas circumeunt, præsulem*

Han antog, som almindeligt blandt datidens lærde, Skyterne for de gotiske folks stammefædre og så derfor i middelalderens våbenéd en lævning af den gamle skytiske sværddyrkelse. Til de hos Du Cange anførte eksempler föjer han stedet i den eddiske *Völundarkviða* med eden «ved skibets bord og skjoldets rand, hestens bov og sværdets æg», og han tror at genfinde den samme våbendyrkelse i den tro på egen kraft og styrke, som de islandske sagaer tillægge forskellige nordiske kæmper, især i hedenskabets sidste dage¹⁾.

Den lærde Jon Erichsen, der i en af sine anmærkninger til Jon Arnesens *Indledning til den islandske rettergang* (Kbh. 1762), s. 584—93 behandler det i nordiske love og sagaer forekommende våbentag (våpnatak), sætter også denne skik i forbindelse med de gamles efterretninger om Skyternes religjøn. Han begynder med de ord: «Oprindelsen til denne skik må uden modsigelse forskrive sig fra dem iblandt de nordostlige, især skytiske folkeslag, som i de ældste tider have lagt grund til de fleste evropæiske nationer»; og han gentager også med bifald Bartholins mening, at våbnene benyttedes ved edsaftægelse og andre højtidelige lejligheder «som hellige ting, delagtige i guddommelig tilbedelse, væntelig af førstningen ikkun som redskaber for krigsgudens magt, altså kun som sindbilleder på hans usynlige væsen, men med tidens længde i hans sted som virkelige guddomme.»

Den først 1802 afdøde, lærde lybske syndikus J. C. H. Dreyer har i sin *Sammlung vermischter abhandlungen zur er-*

verecundius colunt.» Og Lukian lader i *Toxaris* Skyterne sværge ved vinden og sværdet (*τὸν ἀκινάχη*) som symboler på livet og døden; — hvilken forklaring dog måske kun er hans egen sindrige gætning.

¹⁾ Dette sidste er aabenbart urigtigt; ellers kunde man med samme og endnu bedre ret beråbe sig på liden Danneveds trosbekendelse i *kæmpevisen* (Vedel, III, 3):

Først tror jeg mit gode sværd,
og så tror jeg min hest,
dernæst tror jeg mine dannesvende,
jeg tror mig selv allerbedst.

läuterung der teutschen rechte und alterthümer, I (Rostock und Wismar, 1754) givet en længere *Anmerckung von der in Holstein ehedessen üblichen gewohnheit, die eyde an der klinge des degens abzulegen* (s. 173—204), hvori er samlet en mængde eksempler på våbenedens brug. Han afviser vel (s. 186—89) forklaringen af sværdets guddommelighed, men bliver dog stående ved den hos de gotiske folk fra arilds tid herskende kærlighed til våbnene, som årsagen til den rolle, disse spille i mange forskellige livs- og retsforhold. I sin afhandling *Von dem nützen der heidnischen gottes-gelahrtheit* i samme værks anden del (1756) giver han (s. 895—96) et par tillæg til foran nævnte *Anmerckung*.

Jakob Grimm, der mærkelig nok ikke har benyttet Dreyers arbejde, kommer i sine *Deutsche rechtsaltertümer* på flere steder (s. 90, 165—66, 770—72, 896, 940) til at omtale våbneenes og i særdeleshed sværdets brug som retssymbol, blandt andet også ved edsaflæggeelse. Heller ikke han udleder den gotiske våbenéd fra den skytiske gudsyndyrkelse, endskönt det, i følge hans i *Geschichte der deutschen sprache* (s. 218 ff.) udviklede anskuelse om Skyterne, måtte ligge meget nær for ham at gøre det (se navnlig sidst anf. værk, s. 231). Han lader det henstå uafgjort, hvorledes denne åbenbart i hedenskabets grundede sædvane skal forklares: «entweder weil das schwert einem gott (Freyr? Týr?) geheiligt war, oder damit anzuzeigen, es solle den meineidigen treffen» (s. 896).

Peter Erasmus Müller har i *Notæ uberiores in historiam Saxonis* (Saxo, III, s. 103—5) også bragt våbeneden på tale, rigtig nok, som vi siden skulle se, i en meget tvivlsom anledning; men han ytrer ikke nogen mening om den til grund liggende tanke.

Rudolf Keyser nævner i sin afhandling om *Nordmændenes religionsforfatning i hedendommen* (s. 114—16; saml. afhandl. 1868, s. 346—47), efter omtalen af den i sagaerne skildrede almindelige hedenske edsaflæggeelse på offerringen og ved guderne, endnu de i de heroiske oldkvad forekommende eder, blandt

hvilke den ovennævnte i *Völundarkviða* 33¹⁾, samt den i *Atlakviða* 30 og i *Helgakviða Hundingsbana II*, 31 (dog uden at bemærke forholdet mellem Volunds ed og sidstnævnte kvads v. 32—33, hvorom siden); men han föjer til: «hvorledes de i disse edsformularer forekommende udtryk skulle forklares, om egentligen eller billedligen, er vel umuligt at afgöre.»

Når jeg nu, efter så mange lærde forgængere²⁾, skal tillade mig her at optage dette æmne til fornyet behandling, så er det, fordi jeg tror, ved hjælp af nogle i denne forbindelse ikke hidtil inddragne vidnesbyrd, at kunne påvise grundtanken i den overalt hos de gotiske folk i hedenskabets herskende og under vekslende former i deres kristnede middelalder overførte sædvane: at kalde våbnene til vidne ved indgåelsen af edelige forpligtelser af forskellig art.

Den ældste nævnelse af en her hid hørende skik findes måské allerede hos Tacitus; men da den rette forståelse af hans udsagn kan være tvivlsom, og det i alt fald nærmest måtte gælde det såkaldte «våbentag», så skal det først anføres, hvor dette i det følgende kommer på tale. Det næste vidne er den halvtredje hundred år yngre Ammianus Marcellinus, der om en på hans tid mellem Romerne og det utvivlsomt germanske folk Kvaderne indgået overenskomst beretter (XVII, 12):

(Quadorum) regalis Vitrodorus, Viduarii filius regis, et Agilimundus subregulus, aliique optimates . . . eductis mucronibus, quos pro numinibus colunt, juravere se permansuros in fide.

Hvor pålideligt et vidne Ammian end er angående selve den

¹⁾ Ved anførsel af *Sæmundar Edda* i denne afhandling svare versetallene til Sofus Bugges udgave (Kristiania 1867) og ikke til min udgave af samme år.

²⁾ Af de mange andre rådspurgte forfattere, som ikke oven for ere nævnte, kan dog anføres Heineccius: *Elementa juris Germanici*, I. III, c. VI, § 148 (2den udg. Halle, 1743, II, s. 547); Keysler: *Antiquitates selectæ Septentrionales et Celticæ* (Hannover 1720), s. 163—68.

kendsgerning, at Kvaderne ved denne lejlighed svore med dragne sværd, og hvor god grund der end er til at antage dette for en hos dem lige så sædvanlig, som for Romerne påfaldende bekræftelsesmåde, så tør vi dog ikke lægge synderlig vægt på den af Ammian tilføjede forklaring: at de gjorde så, fordi de dyrkede sværdene som guder. Vi tør i dette udsagn næppe se mere end hans egen formodning, der måtte ligge nær for ham, der jo, som her foran bemærket, vidste eller antog om Alanerne, at de, ligesom andre skytiske folk, dyrkede sværdet som gud; ti vi tør ikke hos denne halvt latiniserede og halvt barbariserede græske soldat forudsætte nogen dybere indtrængen i de forskellige «barbariske» folks religiøse meninger.

Det i tiden næste vidnesbyrd, som står til vor rådighed, er omtrent 200 år yngre og synes allerede at ville afskære muligheden for at finde flere sådanne hos kristnede folkeslag, og at henvise os i vor søgen efter dem til de endnu hedenske stammer. Det er i et tillæg til Frankernes fra hedendommen nedarvede lovgivning, der ikke mere foreligger i sin hedenske skikkelse, i det såkaldte *Capitulare Childeberti regis* fra omtrent 550, vi finde en afløsning af våbeneden som en hedensk sædvane, der ikke mere skal gælde hos de kristnede Franker, når det hedder (§ 4; Pertz, *Leges*, II, s. 6; J. Merkel, *Lex Salica*, s. 44):

Propterea non est sacramentum in Francos; quando illi legem composuerunt, non erant christiani; propterea in eorum dextera et arma eorum sacramenta adfirmant. Sed post ad christianitatem fuerunt reversi; propterea in eorum arbitrio ad sacramento revocaverunt; nam non per arma eorum. Meningen i denne fortvivlede latin er den, at siden Frankerne nu vare kristne, skulde de sværge ikke ved deres højre hånd eller deres våben, men efter kristelig skik; og umiddelbart efter foreskrives en dermed stemmende edsform.

Ikke desto mindre vidner få år senere den nylatinske digter Venantius Fortunatus, at hans ulykkelige veninde, den

vestgotiske kongedatter Gelesvinta, år 567 hylledes som Frankernes dronning med våbenéd, når det hedder (*Miscellanea*, VI, 7):

*Utque fidelis ei sit gens, armata per arma
jurat, jure suo se quoque lege ligat.*

Det næste vidnesbyrd af den et par menneskealdre yngre frankiske annalist Fredegar fører os længere mod nord, hvor de kristnede Franker år 632 slutte fred med de da endnu hedenske Sakser, da det hedder (*Chronicum*, kap. 74; *Gesta Dagoberti*, kap. 30; Bouquet, *Script. rer. Gall.* II, s. 442. 588):

Sacramentum, ut eorum mos erat, super arma placata pro universis Saxonibus firmant¹).

Samme efterretning meddeler den yngre Aimoinus Floriacensis (IV, 26; Bouquet, III, s. 131) således:

Hoc pactum sacramento quidem super arma, ut eis mos erat jurantibus, firmatum.

Da Frankerne henved to hundred år derefter højere mod nord stødte sammen med de danske hedninger, fandt de hos dem samme skik, som Einhard mælder ved år 811 (Pertz, *Scriptores*, I, s. 198. 355):

Condicta inter imperatorem et Hemmingum Danorum regem pax . . . in armis tantum jurata servatur.

Lidt senere, år 846, traf Frankerne hos de nordiske vikinger, der i det 9de århundrede ikke blot hærgede deres kyster, men trængte ind i hjertet af deres land, selvsamme sædvane, som det bevidnes af munken Aimoinus i hans skrift *De miraculis sancti Germani* (*Acta Sanctorum Bolland. Maii* tom. VI, s. 799): *His ita placitis, rege (Karolo calvo) quidem nolente, principibus tamen quibusdam, ut fatebatur, muneribus læsis, Ragenarius dux (Normannorum) cunctique principes ad regem, qui tunc in monasterio macarii Dionysii residebat, adducuntur: per deos, perque ea quibus maxime se protegi ac salvari putabant testentes numina vel arma, quatenus nequaquam ulterius*

¹) Således Fredegar; *Gesta Dagoberti*: *Sacramentis, ut eorum mos erat, super arma patris, pactum pro universis Saxonibus firmant.*

*vel fines sui regni, nisi fortasse auxiliores, intrarent aut con-
tingerent.*

Og da Frankerne sent i samme århundrede kæmpede med de danske ved disses egne grænser, fandt de [endnu her samme sæd, som det fra år 873 berettes i *Annales Fuldenses* (Pertz, *Scriptores*, I, s. 386):

*Deinde mense Augusto, quum apud urbem Mediomatricorum
generalem conventum habuisset (rex Hludowicus), Halbdeni, fra-
ter Sigifridi regis (Danorum), etiam suos ad eum nuntios misit,
eadem postulans, quæ frater suus postulaverat, videlicet ut
rex (Hludowicus) legatos suos ad fluvium, nomine Egidoram, qui
illos et Saxones dirimit, mitteret, et illi eisdem occurrentes, pa-
cem ex utraque parte omni tempore stabilem confirmarent . . .
Jurabant etiam, juxta ritum gentis suæ, per arma sua, quod
nullus deinceps de regno dominorum suorum regnum regis (Hlu-
dowici) inquietare deberet.*

Det samme mælder Adam af Bremen (*De Danorum regibus*, kap. 30) sålunde:

*Missis utrinque ad Egdoram fluvium mediatoribus, pacem
firmam ritu gentis per arma juraverunt.*

Endskönt våbeneden altså var højtidelig aflyst af Frankerkongen ved år 550, og de frankiske skribenter i 7de og siden i 9de århundrede omtale våbeneden ved fredslutning som noget for de saksiske og danske hedninger ejendommeligt, så vilde vi dog tage meget fejl, om vi deraf vilde slutte, at samme oprindelig hedenske skik skulde på de tider være ganske aflagt af de kristnede Franker, som dog endnu år 567 svore hyldingsed *per arma*. Der var, som vi snart skulle se, også hos dem både den gang og senere mere end én lævning tilbage af denne dybt rodfæstede nationale sædvane, der hos de fjærnest adskilte grene af den gotiske folkestamme vedblev at holde sig til dels meget længe efter deres overgang til kristendommen, dels overført i rettergangen, dels under forskellige former indordnet i andre sædvansmæssige forhold.

I det longobardiske *Edictus Rothari* fra år 643 finde vi våbeneden foreskrevet i mindre bødesager (§ 359; Pertz, *Leges*, IV, s. 82):

Quod si minor fuerit causa de XX solidis usque ad XII, sibi sextus juret ad arma sacrata. . . . Et si minor fuerit causa de XII solidis, sibi tertius juret ad arma.

Lex Alamannorum fra 8de århundrede anvender våbeneden i drabssager (art. XCII, § 1; Pertz, *Leges*, III, s. 78):

*Si quis hominem occiderit et negare voluerit, cum XI nominatis juret, et aliis tantis advocatis, in arma sua sacramenta*¹⁾.

Vi have da sikkert også våbeneden i et andet tilfælde, som samme lov omhandler (art. LXXXVII; sammesteds s. 77): at når en strid om grænseskel skal afgøres ved tvekamp, skulle de kæmpende først med deres sværd berøre en fra den omstridte grund hentet græstøv, i det de højtidelig indlade sagen for Guds dom:

Quando parati sunt ad pugnam, ipsa terra in medio veniat, et tangant ipsa (terra) cum spatibus suis [sic] qui pugnare debent, et testificent Deum creatorem, et cui sit justitia, illi donet victoria [sic], et pugnent.

Den samtidige *Lex Bajuvariorum* har våbeneden som vidneed (tekst I, art. XVII, § 6 anm.; tekst II, art. XXVIII, § 3; Pertz, *Leges*, III, s. 327. 351):

Juret ille taliter et dicat: ad testem sortitus sum, et ad testem me facere volo. Prendat manum proximi sui et dicat: sic me Deus adjuvet, et illum, cui manum teneo, quod ego ad testem inter vos per aurem tractus fui de ista causa ad veritatem dicendam. Postea donet sua arma ad sacrandum, et per ea juret ipsum verbum cum uno sacramentali.

At de våben, ved eller på hvilke eden skal sværges, i følge den longobardiske og den bajerske, måske også efter den alaman-

¹⁾ En anden gammel læsemåde er *sacrata*.

niske lov, først skulle signes og indvies af præsten, det er da så kendelig en ny kristelig klud på det gamle hedenske klædebon, at det ikke kan øve nogen indflydelse på vor opfattelse af den for våbeneden som sådan til grund liggende tanke; lige så lidt som den omstændighed, at man i kristne lande har ved ed på sværdet stundum fæstet sin tanke ved dets korsform. Det gælder om denne som om så mange andre sædvaner, at de kunne overleve deres idé, og at da nye tanker søges indlagte i de gamle overleverede former.

Vi så för, at Frankerne dog ikke helt havde aflagt våbeneden, efter at kong Childebert havde aflyst den. Et andet vidnesbyrd herom have vi i *Lex Ripuariorum* fra 8de århundrede (XXXIII, § 1; Eccard, *Leges Francorum*, s. 216):

Si quis rem suam cognoverit, mittat manum super eam. Et si ille, super quem intertiatur, tertiam manum quærat, tunc in præsentem ambo conjurare debent cum dextera armata, et cum sinistra ipsam rem teneant.

Denne Rinfrankernes ed med sværd i hånd er uden tvivl netop den samme, som Childebert sigter til med sit udtryk *in eorum dextera et arma eorum*, om det end er sandsynligt, at samme ed tidligere har fundet en almindeligere anvendelse end her, hvor den kun er beholdt som tilhjemlingsed i et særligt tilfælde.

Her hid hører uden tvivl også den i Frankrig i den tidlige middelalder aflagte ed på dommerens våben, som forekommer i en gammel frankisk retsformel (*Formulæ Sirmondicæ*, XXX; Bouquet, IV, s. 532; Rozière, *Recueil général des Formules*, Paris, 1859, II, s. 593, nr. CCCCXCI):

Jam dictus ille, adprehensa manu vel armis prædicti judicis, sicut mos est, duodecima manu, sua tertiadecima, distractus (dextratus) vel conjuratus dixit etc.

Ed paa den sværgendes eget våben ved den gotiske mededsinstituttion findes, som vi nylig så, i longobardisk, alamannisk og bajersk lov, og netop ved tylvtereden finde vi den, som siden skal ses, i vor vise om Aslak Tordssön. At dommerens

våben her er trådt i steden for den sværgendes eget, tør vistnok antages for givet, da vi iagttage samme overgang ved kønseden efter jydsk lov, som den aflagdes i Sønderjylland i 16de og 17de århundrede, ligesom samme overgang vil ses at være indtrådt i Nordtyskland. Når den sværgende her kan i steden for dommerens våben gribe hans hånd, så finde vi noget lignende allerede i Karl den stores *Lex Saxonum*, og vi skulle i det følgende se, hvorledes det nordiske våbentag findes dels ledsaget af, dels i tidens løb ombyttet med håndtag. Vi have derfor vistnok her en ændring af den gamle våbened, som også fandtes hos Frankerne, om man end dør meget tidlig stræbte at få den afskaffet, hvorom da også denne formel kan bære vidne.

At eden ved sit sværd dog i det daglige liv vedblev at være en frankisk sædvane, tør måské sluttes af dens gentagne forekomst hos munken Adrevald († c. 878), der lader ugudelige modstandere af St. Benedikts kloster bruge denne ed (Adrevaldi monachi Floriacensis *Miracula S. Benedicti*, I, kap. 7 og 23; *Acta Sanctorum Bolland.* Martii tom. III, s. 308 og 314):

Hunc testor ensem, nullus ab hodierna die ex his mancipiis sancto famulabitur Benedicto.

Per hunc testor ensem, S. Benedictus ex hac vinea nullam habebit potestatem. . . . Ille iterum concusso enseramentum repetens, affirmavit se absque gratia S. Benedicti ab eo regressurum loco.

Kejser Karl den store indskærpede, at eden altid skulde aflægges i kirken, hvilket dog, som vi kunne slutte af de nys anførte love, ikke var nogen absolut hindring for våbenedens anvendelse, da præsteskabet her som i så mange andre tilfælde var villigt til at lade meget hedenskab passere, når det kun vilde give sig ind under kirkens beskyttelse og modtage dens indvielse. Det hedder i kejser Karls *Capitula quæ in lege Ripuaria mittenda sunt* (kap. 12; Pertz, *Leges*, I, s. 118) «Omne sacramentum in ecclesia aut supra reliquias juretur»; og overensstemmende hermed i hans *Capitula de partibus Saxonie*

(kap. 32): «Si cuilibet homini sacramentum debet aliquis, afro-
meat illum ad ecclesiam sacramenta ad diem statutum»¹⁾. Des-
uagtet er våbeneden kommen ind eller bleven stående i samme
kejsers *Lex Saxonum* fra omtrent 800, hvor det hedder (kap. 8):

*Quicumque gladio stricto super alterum cucurrerit, et reten-
tus ab alio fuerit, XII solidos componat, vel in manu liti sui
vel sua arma juret*²⁾.

At også karolingiske konger selv kunde sværge på deres
sværd, fremgår af et brev fra ærkebiskop Hinkmar i Reims til
kong Karl den skaldede, altså fra midt i 9de århundrede (anført
i Du Canges *Glossarium*).

*Et hoc cum aliis capitulum coram Deo et angelis ejus, in
fide et dextera vestra per spatam vestram jurantes,
episcopis regni vestri promisistis.*

Et tilsvarende vidnesbyrd fra det sydlige Tyskland haves i
et diplom fra år 889 (Neugart, *Codex diplomaticus Alamanno-
rum*, I. s. 481):

*Optimates ejusdem concilii apprehensis spatibus suis
devotaverunt se hæc ita affirmaturos esse coram regibus et cunc-
tis principibus, usque ad sanguinis effusionem*³⁾.

Et yngre, vistnok også sydtysk vidnesbyrd om retslig ed på
sværdet haves i en formular fra omtrent 1400: (Wehner: *Ob-
servaciones practicae*, ed. Schilter, Strassburg, 1601, fol., s. 54):

¹⁾ Da de ældste saksiske retskilder endnu ikke ere udgivne i Pertz's *Mo-
numenta*, og da Merkels udgave (Berlin, 1853) ikke er mig tilgængelig,
anføres dette efter Richthofens *Zur Lex Saxonum* (Berlin, 1868), s. 117.

²⁾ Således (o: *in sua arma*) læses i det håndskrift, der bliver lagt til grund
for udgaven i *Monumenta*, og som er lagt til grund for Merkels udgave,
medens de andre, tidligere trykte tekster have varianterne *per sua arma*
og *in sua armata*. — Richthofen hævder i sit nys anførte skrift (s. 24.
57. 67. 96 og især 119 anm.) den her oven for givne læsemåde som den
ægteste. — Usingers *Forschungen zur Lex Saxonum* (Berlin, 1868) be-
røre ikke dette spørgsmål.

³⁾ I disse sidste ord synes at ligge en ny opfattelse af sværdedens betydning,
der dog — som for antydet — ikke kan få nogen indflydelse på selve
den gamle sædvanes rette forklaring.

Da erkannten wir mit gemeinem urtheil: möchte er beweisen und zu Gott und den Heiligen geschwören uff ein schwerdt, dass genannte N. N. sein und des landes dieb wäre, . . . so möchte er den hencken mit seiner selbst hand¹⁾.

I Nordtyskland holdt våbeneden sig meget længe i den lavere retspleje. De fleste eksempler ere holstenske; dog haves også et sådant fra Vestfalen i en retsbog for «das fëmgericht» i håndskrifter fra 15de århundrede (art. XXI, jfr. art. XXX; Wiggand, *Das femgericht Westphalens*, s. 555):

So soll sich die beclagede friescheffen dan to stellen vnd heben syn swert by sich vnd setten dat vur sich vnd leggen dair twene syner rechten vinger vp vnd sprechen alsus.

Her kræves eden udtrykkelig aflagt af den sværgende på hans eget sværd, og dette har uden tvivl overalt været det oprindelige; men efter at denne edsmåde var bleven indskrænket til underretterne eller bondetingene, hvor vedkommende sværger ikke var sværdbærer, måtte det i tinget som juridiktjons-symbol tilstedeværende sværd træde i stedet (jfr. Grimms *Rechtsaltert.* s. 167), som det hedder i den af Hieronymus Müller i hans *Untersuchungs-Tractat* (Hamb. 1747, 4to), VIII, s. 15 anførte herfordske *Scheppenbuch* fra år 1350: «Wo de Gogreve wil sitten mit den Schepenen echte Vogettingh, dat schall he don uppe den Radhus. . . De Fronenboden sollen enen Disch vor em setten, bedeckt mit ener Dwellen; de Hilligen sollen se darup setten, unde en Schwerdt daby leggen, dat men sehe, dat hier Königes Bann is, unde dat man hier mag richten to Hande unde to Halse.»²⁾ Og dog ligger våbeneden

¹⁾ At vi her tør tænke paa den edfæstedes eget sværd, fremgår af den almanniske landret fra 13de årh. (*Jus provinciale Alemannicum*, kap. 248; Schilter, *Thesaurus*, II, s. 145): «Wirt ein man uor geriht beclagt, der sol siner friunde nit mer uuan drizzig mit im furen mit suuerten und aun uuaffen» (ensibus quidem cinctos, sed non aliis armis instructos).

²⁾ Sværdet som juridiktjons-symbol og særlig som stadsfoged-embede har også været kendt i Danmark, ikke alene i Sønderjylland, men i København. I Tyge Rothes skrift *De gladiis veterum* (Kbhvn. 1750) findes

sagtens til grund for retssværdets brug ved tinglig tilskødning af jord (*Rechtsaltert.* s. 167), som når i følge den hamburgske landret (hos Hieron. Müller anf. skrift, VIII, s. 13; *Rechtsaltert.* s. 940) *fogeden tager det på bordsiden liggende dragne sværd og støtter dets od på bordet*, medens han tre gange udråber: «So entwältige ich dabei M. M. sein Haus und bestätige darin N. N. mit Friede und Bann.» Dette bestyrkes både ved det i Norge ved jordskødning brugelige våbentag, ved den i Slesvig endnu i 17de århundrede ved grænsegang aflagte ed på sværdet (hvorom siden), og ved den våbenéd, der efter sagnet skal være aflagt år 1067 af landgreve Ludvig springer af Thüringen tillige med tolv riddere, der *uddroge deres sværd, stak dem i jorden og svore*, at greven havde ret til den jord, de stode på: *Do stacketin dy zuuelfe er swerte in dy erdin, vnde swurin, daz daz ertriche, daruffe sy stundin, zcu deme lande zcu Doringin von rechte gehorte* (munken Johannes Roth fra c. 1450 i *Chronicon Thuringiæ*; Mencken, *Script. rer. Germ.* II, s. 1675; jfr. Adam Ursinus, *Chron. Thuring.* af 1547; Mencken, III, s. 1257; Grimm's *Deutsche sagen*, nr. 547). Hermed kan også sammenholdes de her foran af den alamanniske og af den ripuariske lov anførte eksempler.

I Holsten, hvor eden på sværdet aflagdes sent i 17de århundrede, anvendtes derved fogedens sværd, medens bisidderne eller stökkemændene endnu midt i 18de mødte i retten med deres spyd og køller, som Dreyer vidner (anf. skr. s. 203): «Ob gleich dieses (dass die Teutschen bey ihren Gerichte mit Spies-

---

derom følgende s. 86—87: «Usum gladiorum temporibus postremis mihi ex Mto quodam Cosmi Bornemanni indicavit vir doctiss. Jacobus Langebech . . . Verba Mti adscribere licet. Anno 1585 d. 19. April blev Jørgen Bentzøn Byefoget og annamede Sverdet paa Kiöbenhavns Byeting. — Sverdets Levering haver været meget brugelig i gamle Dage ved Byefogedernes Indsettelse, saasom Anno 1606, den 16. Junii, blev Anders Michelsen Sverdet leveret af Slots-Herren Velb. Lauritz Ebbesen udi Borgemester og Raads Nærværelse, ligesaa 1615, den 17. Julii, Laurite Mickelsön, og 1620, den 1. Mai, Laurits Hansön.»

sen und Schwerdtern erschienen) nachhin abgekommen, so ist es doch noch in Holstein bey den Loddings- und Gøedings-Gerichten beybehalten, und die Framen Holsten, oder die Beyeritzer des Gerichts, vor welchen sich die Mistgabel besser schicken würde, erscheinen mit ihren Spiessen, und der Ding-Vogt mit einem ausgezogenen Schwerdt, welches er zwischen[?] seinen Füssen stellet.» Dette fremgår også af de i ordlag meget forskellige trykte tekster af den holstenske landret. Det hedder i den fra Neumünster stammende tekst, udgiven af Joh. Fuchs: *Holsteinisches Ding und Recht* (Kiel, 1698, 4to), s. 28 (jfr. Joh. Fuchs: *Introductio in processum Holsaticum*, Kiel, 1696, s. 222—23): «Dat Schwerdt dat vor my ligt, dat thom Krüz getecknet iss, unde thom Schemell myner Föte iss. . . . Düsse frame Holsten, de ick also lude beschreven hebbe, se hebben ehre Klüven angefatet, se hebben ehre Spere upwards gekehret, se hebben ehre Andtladt thom rechten gekehret.» Med andre ord udtrykkes det samme i *Dat Holsten Land-Recht, So gehalten ys im Jahr 1649* (s. l. et a. 4to, kgl. bibl.; jfr. J. G. Lehmann: *Anmerckung über das so genannte Holsten Land-Recht*, Glückstadt, 1735, s. 17—18): «Langstem als dat Schwerdt vor myner Föten licht, wener dat dar yennig Mann quem twischen vnsen Dingebohm, de my myn Schwert avertrede, mit synen Föten anrörde, wo hoch vnde syt, dat he ydt my affwedden schall tho Landrecht. . . . Hyr schall yder Dinges Mann syn Speer vp, syn Klüen dahl, syn Angesicht vor dyt hegede Recht strecket hebben.» Hvor denne sidst anførte tekst kommer til beskrivelsen af de ved edsafleggelse på eller ved kirkegården (vor dem Kerckhave, Lehmann: op den Karckhave) brugelige former, finde vi følgende (jfr. Lehmann, anf. skr. s. 69—70):

Ick frage Ordell vnde Recht, wol ydt em van rechtes wegen heten schall, dat se de Finger vp dat Schwert leggen schall. . . . Tredet herby, gy Kerls, vnde holdet de Finger

vp dat Schwerdt, vnde holdet se dar nicht wedder aff, ehr ydt juw geheten wert.

Om edens aflæggelse på denne måde haves adskillige pålidelige vidnesbyrd. Dreyer har set et dokument fra Reinfeldt amt af år 1496 (meddelt af ham i «Lübschen Anzeigen» f. 1756, s. 113; omtalt i hans foran anf. skrift s. 895), hvori vidnerne for borgemester og råd i flækken Zarpfen mit öhren upgerichteten lyflicken Fingern [«Lyflicken Ringern»] recht stauendes [«stanendes»] Eydes thom hilligen Schwerte getüget [hebben];» og Dreyer bemærker derved, at han også i gamle lybske dokumenter har fundet den formel: «So legget de Kläger de Hände up dat hilge Schwert, schwerende». Af en gammel kirkebog i Kiel anfører Dreyer (s. 176) følgende: «Anno 1537, die Matthæi, heft Jobst Hildemann up den Karckhove tho Sünthe Nicolai, mit sienen Fingern up des Degen Knop gelegt, een düren Eed tho Gade dem Allmächtigen geschwaren, dat he dessen, wat em Peter Kamen an Dewerye tho gelegt, unschuldig sy.» Af Wilsters Gödingsprotokol anfører han (s. 176, 175) end videre disse to eksempler: «Anno 1648, den 9ten Augusti, ist vor mir erschienen Heitmann Buntzen, und hat vor seinem Kirchhoff auf ein gesettes Schwert seinem körperlichen Eyd geleistet, dat he Kl. Elschen Schaden nicht fleischlich berühret.» Og fra 23de Oktober 1673 følgende: «In Saken Joh. Storm contra Marten Koper erkennen verordnete XVI Männer in der Wilster-Marsch vor Recht: dewill Johann Storm neen tho der Claght secht, so schall he sick huide aver acht Dagen vor sien frien Kerckhove mit dem Eyde uppe dat Schwert davon helpen.»

Af tyske vidnesbyrd kan sluttelig anføres ridderdigtet *Wigalois* fra 13de århundrede, hvor det hedder (Beneckes udgave, v. 6517):

Swert, uf dinem knopfe ich des swer;

og digtet *Vom hürnen Seyfrid* fra 15de århundrede (v. d. Hagen og Primisser, *Heldenbuch*, II), hvor Sifrid sværger med sværd

mod jordfast sten at ville besejre dragen eller lade sit liv, som det hedder (v. 54):

*Do Seyfride der küene die mär da recht vernam,
seyñ schwert stiess er in die erden, und zu dem
stayne kam;*

*darauß schwür er drey ayde, der ausservelte man,
das er nicht kem von dannen, die junckfrau wolt er han.*

Et enkelt vidnesbyrd fra Skotland om våbeneden som retsform i middelalderen haves i *Leges forestarum Scotiæ* (kap. 10, § 1; anført uden nærmere kildeangivelse eller tidsbestemmelse i *Du Canges Glossarium*):

Si aliquis extraneus intraverit in forestam, et in aliqua via inhibita inveniatur, et jurare velit super arma, quod illam viam nescivit esse defensam, etc.

Skönt ed på draget sværd ikke findes omtalt i nogen nordisk retsbog, så kan der dog ikke være nogen tvivl om, at den i middelalderen har været i brug også her. I *Aslak (Aksel) Torðssöns og skön Valborgs vise*, der vel kun haves i håndskrifter og tryk fra 17de århundrede, men som må være digtet i det 14de, haves et godt eksempel herpå, når det hedder:

*Frem tråd Hågen kongens sön
på en så bredden sten:*

*«I morgen skulle I loven give,
og det foruden al men.*

*I morgen skulle I eden sværge
på sværd og hellige læst:
alt om hun Valborg mø mon være,
eller du haver sovet hende næst.»*

*Frem ginge elleve riddere gode,
vare klæd' i sabel og mård:*

*«Vi give lov med Aslak i dag,
ihvor den lov skal gå.»*

*Her Aslak lagde hånd på hæfte,
støtte odden mod en sten:
«I dag så vil jeg eden sværge,
og det foruden al men.»*

*Her Aslak lagde hånd på messebog,
og sværdet holdt han om fæste:
hos hannem svore hans rige frænder,
de gæveste og de bedste.*

Den her af Aslak Tordssön med elleve riddere aflagte ed, hvorved han og de med ham «gave lov», var hvad vore gamle love kalde en könsed, aflagt af den anklagede med könsnævn. At det er sit eget sværd, han og enhver af hans mededsmænd (consacramentales) holder i hånd og støtter mod sten — ligesom Sifrid i nys anførte tyske digt, som landgrev Ludvig i det för omtalte tyske sagn, og som det foreskrives i den alamanniske holmgangslov —, derom kan fornuftigvis ikke være nogen tvivl. Hvor vi imidlertid i Sønderjylland endnu i 16de og 17de århundrede kunne påvise en sådan, af den dér gældende jyske lov påbuden könsed aflagt og aflagt på sværd, dér er det ikke længer på den sværgendes eget sværd, men på det i retten tilstedeværende sværd, den aflægges; så denne overgang bekræfter rigtigheden af, hvad her foran er antaget om den rette sammenhæng med den i Frankrig meget tidlig, i Tyskland, særlig i Holsten, i sen tid aflagte ed på fogedens sværd. En i byen Slesvig år 1548 aflagt könsed, hvorved Marx Dreyer frigjorde sig for anklage for hæleri, meddeles udførlig i J. F. Noodts *Beyträge zur Erläuterung der Civil-, Kirchen- und Gelehrten-Historie der Herzogthümer Schleswig und Holstein*, I, 6 (Hamborg, 1748), hvor det hedder (s. 656):

Dewyle keyne Bewekynge in deme Dreyer gewesth, is he myt den synen (XI erlichen vpprichtigenn Börgeren) vor de Wester Dor des Rathkellers gestellt, vnde Peter Eggerdes (der Stadt-Vogt) hefft eyn getagen Swerth vpp de Erden gesettet,

vnd muste de Dreyer eyne Vynger ersthmals, vnde de, mytt eme im Ede stunden, de eyne na dem andern, syne Finger vpp des Swerdes Knopp leggen vnd szweren.

Et endnu senere eksempel på kønsed på sværdet i følge jyske lov findes antegnet af Joakim Blüting († 1660) i en utrykt kommentar til lovens første bog (kgl. bibl., gl. kgl. saml. 1124. fol.), hvor det hedder:

Das hab ich eins inn der Vbung gesehen vnnd erfahren, als Anno 1610 im Septembri auff dem Schlesswigischen Landtgericht zu Hadersleben [„Hardenleben“] einer vom Adell, W. v. D., durch ein Vrtheil verdammet worden, im folgenden Vmbschlag zum Kiell (Anno 1611) wegen angelobeter Gewehr des Brautschatzes H. P. zu O. einen Zwölffman Eydt zu geben. Do hat er den Haupteidt mit auffgerichten Fingern vor den verordneten Commissarijs zum Kiell auff dem Rathause geschworen, darnach wardt ein Wehre hingestellt, vnnd trat von den 11 Eydes Leuten vnnd ebenurtiegen vom Adell einer nach dem andern hinzu, legte die drei forderste Fingern auff dem Knopf oder auff das Creütze und schwur also . . . .

Det for Blüting mærkelige ved denne ed var ikke sværdets brug, men anvendelsen af mededs-institutionen, som år 1606 var afskaffet i den hertugelige del af Slesvig (se Noodts *Beyträge*, I, 2, s. 100); og lige så tilfældig kommer han til, på et sted i sine år 1717 trykte *Glossa*, at aflægge vidnesbyrd om brugen af ed på det i jorden stukne sværd ved en anden i jyske lov foreskrevne retshandling, nemlig den i lovens II, 21 omtalte

¹⁾ Dette sted er omtalt af Dreyer (s. 177), der siger, at han har det fra Blüting «in seinen Commentario über das Jütische Lobuch, ad l. I, c. 1.» og således påberåbes stedet også i Clædens *Monumenta Flensburgensia I* (Flensb. 1765), s. 50; men efter forgæves at have søgt efter det både i Blütings i Flensborg 1717 trykte *Glossa* til jyske lov og i hans hos Westphalen (IV, sp. 2163 ff) trykte *Observationes juris Cimbrici*, lykkedes det mig at finde det i hans (af P. G. Thorsen i forordet til dennes udgave af loven s. 16 nævnte) utrykte, udførligere kommentar til lovens første bog.

grænsegang eller sandemandstog til bestemmelse af markeskel. Det hedder da:

Sie legen nach einander die Finger gemeiniglich auf ein blos s Schwerdt, so in die Erde gesteckt, und sprechen also . . . .

Hvad han her vil meddele, er ikke edsmåden, som han synes at betragte som selvfølgelig og velbekendt (han måtte ellers have omtalt den ved en af de tidligere lejligheder, hvor sandemænd edfæstes), men det er den derved brugelige formular, han ansér det for umagen værdt at anføre; så heraf synes at fremgå, at de sønderjyske sandemænd endnu på hans tid, midt i 17de århundrede, almindelig afgave deres edelige kendelser ved en sådan i loven ingensteds udtrykkelig foreskreven våbenéd.

Forinden vi vende os til det nordiske såkaldte «våbentag», der efter nogles mening kun halvvejs eller slet ikke skulde høre hid, medens det efter min overbevisning er en sikker og ægte og storartet lævning af den gamle hedenske våbenéd, skulle vi først her betragte en brug af sværdet, som efter nogles mening (Jon Erichsen, anf. st. s. 589) skulde henføres dertil, medens jeg maa betragte dens sammenhæng med den her undersøgte våbenéd som i høj grad tvivlsom. Det er sværdtaget ved optagelse i kongehirden.

I den norske kong Magnus Hakonsöns *Hirdskrá* fra omtrent 1275 hedder det i § 27 (*Norges gamle love*, II, s. 416), at i hedenold var det sæd, at alle de mænd, som vare kongen håndgangne og hans sværdtagere, kaldtes med ét navn huskarle; men siden indførtes forskellige grader og værdigheder; dog vare alle kongens hirdmænd. (*I fyrnskunni var så siðr, at allir þeir menn, sem konungi váru handgengnir eða sverðtakarar, þá váru allir kallaðir húskarlar, þó at síðan greindist nafnbætr eptir sæmdum ok metorðum*). Sammesteds hedder det i § 11 (*N. gl. l.*, II, s. 399), at lendermænd og skutilsvende (hofem-

bedsmænd), ikke skulle aflægge nogen særlig ed som sådanne, da de alt forud ere kongens edsvorne sværdtagere. (*En allir þeir, sem áðr vǫru handgengnir, skulu ekki annat sinni, hvárki lendir menn eða skutilsveinar, taka með öðrum hætti sínar nafnbætr, nema gerast allir sverðtakarar konungs með eiði*). I § 31 (*N. gl. l.*, II, s. 422—23) foreskrives de former, der skulde iagttages ved optagelse i hirden: Når kongen antager hirdmænd, da skal intet bord stå foran ham. Kongen har sit sværd liggende i skødet, kroningssværdet, dersom han er kronet; han stikker dupskoen ind under sin ene arm og lægger sværdets håndfang frem over sit højre knæ; så slynger han sværdremspændet over håndfanget og griber med sin højre hånd uden om det. Den, som skal gøres til hirdmand, knæler nu ned foran kongen og tager med sin højre hånd om sværdet under håndfanget; så skal han kysse kongens hånd, derpå rejse sig og modtage bogen af kongens hånd og så sværge eden . . . så sandt hjælpe mig Gud og hans hellige ord: han være mig huld, om jeg siger sandt, gram, om jeg lyver! Derpå knæler han atter foran kongen og lægger sine hænder sammen, kongen lægger sine hænder på hans og kysser ham. (*Þann tíma, er konungr gerir hirðmenn, skulu engi bord standa fyrir konungi. Konungr skal hafa sverð sitt á knè sèr, vígslusverð ef hann er kórónaðr, ok vanda aptr döggskónum undir hönd sèr ok leggja meðalkaflann fram yfir hægra knè sèr; síðan skal hann sveipa fetils sylgjunni upp yfir meðalkaflann ok grípi svá hægri hendi ofan yfir allt saman. En sá er hirðmaðr skal gerast skal falla báðum knjám fyrir konung á gólf eða skör ok taka upp hægri hendi sinni undir meðalkaflann . . . ok minnist síðan við hönd konungs. Síðan skal hann upp standa ok taka við bók þeirri, er konungr fær hánun, ok sverja eið . . . svá sè mèr guð hollr sem ek satt segi ok þessi in helgu orð, gramr ef ek lýgr. Síðan skal hann falla á knè fyrir konungi ok leggja báðar sínar hendr saman, ok konungr sínar báðar um hans hendr; síðan minnist hann við sjálfan konung*).

I historiske sagaer fra en tidligere periode nævnes kongsmændene som «sværdtagere» i det mindste på ét sted: i *Fagrskinna* (s. 168) berettes om Sigurd slembe, at han på tinge fik kongenavn, og mange mænd gik ham da til hånde og bleve hans sværdtagere (*ok þar gengu margir menn hánum til handa, ok gerðusk hans sverðtakarar*).

I følge hirdskræen aflægges hirdmandseden vel ikke på sværdet: efter at han har berørt kongens sværd og kysset hans hånd, sværger hirdmanden på bogen; men dette sidste er jo en kristelig skik, så det lod sig meget vel antage, at eden tidligere (*i fyrnskunni*) havde været aflagt på sværdet. Herfor taler også stedet hos Saxo (Müllers udg. s. 108—9) om Rolv Krages hævner Vogg, hvem Hjørvard rækker sit sværd, da han vil tage ham i sin tjeneste: *Perquiriit (Hjartvarus), an sibi militare vellet. Annuenti dstrictum gladium offert. Ille cuspidem refutans, capulum petit, hunc morem Rolvoni in porrigendo militibus ense extitisse præfatus. Olim namque se regum clientelæ daturi tacto gladii capulo obsequium polliceri solebant. Quo pacto Viggo capulum complexus, cuspidem per Hjartvarum agit, ultionis compos, cujus Rolvoni ministerium pollicitus fuerat.*

Når jeg desuagtet ikke med P. E. Müller (Saxo, III, s. 103—5) tør heri se en tilsyneladelse af våbeneden med den grundtanke, som her skal hævdes, så er det dels, fordi denne ed efter sit væsen måtte aflægges af den sværgende på hans egne våben, og dels, fordi der naturlig frembyder sig en anden og simplere forklaring af «sværdtaget»: den skik, at krigereden aflagdes på høvdingens sværd, eller, hvad der bliver det samme, at selve den handling at lægge sin hånd på dette sværd var det synlige tegn på mandens indtrædelse i hans krigstjeneste; i det høvdingssværdet her på dobbelt måde bliver symbol for den påtagne forpligtelse: for lydigheden mod anføreren og for den påtagne tjænestes beskaffenhed, da denne kræver sværdets brug. Sværdtaget bliver således, ganske som faneeden, et naturligt symbol

på den påtagne værnepligt, og nærmest at sammenstille med ridderslaget; og det falder da lige så fuldt uden for våbeneden, som den overgivelse af sværd, der fandt sted ved forlening, det såkaldte «Wapenlehn», hvorom kan ses Grimms *Rechtsaltertümer* (s. 167: per spatham regno investire; regna per gladium, provinciæ per vexillum a principe tradantur vel recipientur etc. jfr. smstds. s. 163 om spydet), og som vi også finde i Magnus Hakonsöns *Hirdskrå* (§§ 12 og 16; *Norges gamle love*, II, s. 400 og 404) ved udnævnelse til jarler og hertuger. Disse vare, som det udtrykkelig siges, alt forud kongens *sverðtakarar*, men som værdighedstegn modtog de ved ophøjelsen sværd og fane af kongen. Denne skik finde vi alt i fortællingen om den engelske kong Adelstens sendelse af et sværd til kong Harald hårfager (*Heimskringla*, *Haralds saga hárfagra*, kap. 41): sendebudet rakte kongen det med guld og ædelstene smykkede sværd, og da kong Harald tog det ved håndfanget, sagde han: nu tog du så, som vor konge vilde, og nu skal du være hans mand, da du tog imod hans sværd (nú tóktu svá við sem várr konungr vildi, ok nú skaltu vera þegn hans, er þú tókt við sverði hans). Hvor det samme kortere berettes i *Fagrskinna* (s. 12), siger sendebudet, at kong Harald er bleven Adelstens mand og sværdtager (nú skaltu vera þegn hans ok sverðtakari), mod hvilket udtryk intet kan indvendes, da det som før sagt var en forudsætning, at den, der udnævntes til en højere krigerstilling, allerede var optagen i hæren, så høvdingen var så fuldt som den menige hirdmand kongens sværdtager. En hentydning til samme skik finde vi også i *Saga Hrólfs kraka* (*Fornaldar sögur*, I, s. 46—47), hvor Rolv rækker sin svoger kong Hjorvard sit sværd at holde og derefter siger, at dermed har han erkendt sig for at være hans vasal, fordi den, der modtager sværd af anden mand, skal siden altid kende ham for sin overmand (så skal vera undirmaðr annars jafnan síðan, er tekr við sverði annars).

At «sværdtaget» (sverðtaka) ligefrem var et udtryk for værne-

pligten, betegnes vistnok også ved det sted i *Hirdskråden* (§ 47; *N. gl. l. II*, s. 443), hvor det hedder om kærtensvendene (pag-erne), at de ere kongen håndgangne, men ikke sværdtagere (eru þvi kertisveinar konungi handgengnir, þó at þeir sè eigi sverð-takarar).

Det her omtalte, til våbeneden ikke medregnede «sværdtag» hænger åbenbart sammen med den i Tyskland almindelige, egentlig krigerske troskabsed på sværdet, hvorom kan ses Dreyers foran anførte afhandling, s. 184—85, og som også forekommer i sen tid i Norden, som den bekendte arvehyldingsed, Sveriges herrer år 1540 i Örebro aflagde til kong Gustav Vasa (Stiernman, *Riksdags Handlingar*, IV, s. 12): *Thenna föreskreffne Eed bleeff sworn . . . på Konung Gustaffs blotta Swär dh aff thesse efterskreffne godhe Män vthaff Rijkensens Råd h sambt aff Adelen och Biskoperne*. Ja, vi behøve kun at gå ett hundred år tilbage i tiden, for at finde troskabseden til Danmarks konge aflagt på byfogedens blotte sværd på Flensborgs rådstue (Georg Clæden: *Memorabilia Flensborgensia*, I, s. 48—49).

Vi skulle nu vende os til, hvad jeg ansér for en hovedform af våbeneden, nemlig det såkaldte våbentag, overalt i Norden, til dels også uden for Norden, fra arilds tid anvendt som højtidelig bekræftelse, dels ved hyldinger, dels ved domslutninger, dels ved andre lejligheder.

Fra år 1076 mældes i *Knytlínga saga* (kap. 24; *Form. sög.* XI, s. 213) om det ting, kong Svend Estridsön holdt i Sønderjylland, hvor han forlangte og fik folkets samtykke til at vælge sin efterfølger:

Var þat þá gjort lögtekit, ok átt vápnatak at, at Sveinn konungr skyldi kjósa þann af sonum sínum, sem hann vildi, til konungs eptir sik í Danmörk.

Fra Norge høre vi i *Haralds saga gilla* (kap. 18; *Heims-*

kringla, Kristiania-udgaven, s. 723), hvorledes kong Haralds tro mænd, efter hans drab i Bergen år 1136 ved Sigurd slembe, svore hans drabsmænd fredløse ved våbentag, hvilket her udrykkes ved, at de «sloge deres våben sammen»:

Þeir börðu saman vápnum sínum, dæmdu þá alla útlaga ok fríðlausu.

En anden i Vigen i Norge år 1161 ved våbentag afsagt fredløshedssdom berettes i *Magnúss saga Erlingssonar* (kap. 10; *Heimskr.* Kristiania-udg. s. 787; jfr. *Fornm. sög.* VII, s. 293):

Arni konungsmágr . . . beiddi þessu alla menn, er á váru þinginu, . . . at menn skyldu gera (hafa) vápnotak at því at dæma með lögum Sigurð jarl ok allan flokk þeirra til fjandans, bæði lífs ok dauða.

År 1177 hyldedes kong Sverre med våbentag på Øreting, som vi læse i *Saga Sverris konungs* (kap. 16; *Fornm. sög.* VIII s. 41):

Þá var Sverri gefit konungs nafn á þessu átta fyllkna þingi, ok dæmt með vápnotaki, ok svarit hánum land ok þegnar eptir landslögum fornun.

Samme år 1177 se vi kong Sverres mænd indgå en højtidelig forpligtelse lige over for kongen ved håndslag og våbentag, som det hedder i *Sverris saga* (kap. 20; *Fornm. sög.* VIII, s. 55):

Lauk konungr svá sínu máli, at þegar áttu þeir at handfesti ok vápnotak at þessu heiti, er konungr mælti fyrir.

Året efter, 1178, samlede Sverres modstandere i Helsingeland og sammensvore sig med våbentag imod ham, som det hedder i *Sverris saga* (kap. 26; *Fornm. sög.* VIII, s. 65):

Þetta líð allt hafði við lagt níðingsorð hverjum manni, er þeim (Sverri) gæft fríð eða létiframfara; höfðu at þessu vápnotak allir menn.

År 1204 blev Sverres sønnesøn, den fireårige Guttorm Sigurdsøn, med våbentag kåren til konge af birkebenerne (Peder Clausøn, s. 535; *Fornm. sög.* IX, s. 78):

Dette bleff saaledis endrectelige samtyckt oc stadfest med Vaabne tag.

Ja, endnu fra år 1450 have vi et hyldingsbrev fra Hedemarkens, Gudbrandsdalens og Østerdalenes bønder, hvori disse hylde kong Kristjan den første som deres rette herre og konge, og det hedder da (Knudsen, *Diplomatarium Christiani I.*, s. 34):

Aller almughen hafwa swa samtyckt oc trwligha lofuat met wapnatake a almanligha fylkisthinghe a Heidmarkenne.

Vi finde således «våbentag» anvendt i Danmark i det 11te, i Norge i 12te, 13de og 15de århundrede ved kongevalg, ved fredløshedsdom og til bekræftelse af særlig indgåede forpligtelser. Vende vi os nu til de norske retskilder, så må vi som en sådan først anføre det sandsynligvis år 1083 i Norge af den islandske biskop Gissur, hans søn Teit og flere Islændinger førte tingsvidne angående Islænderes og Nordmænds gensidige retsstilling: *Um rétt Íslendinga í Noregi*. Her angives de bevisligheder, som den islandske arvetager i Norge må yde, og derefter bestemmes, at de mænd i Norge, som have haft det ham tilkommende arvegods i forvaring, skulle på deres side bekræfte overdragelsen ved våbentag (*Grágás* ved Finsen, § 248; *Diplom. Island.* I, s. 66, 70; *Norges gl. love*, I, s. 438):

Þá eigu býjarmenn (bændr) at leggja dóm á ok veita vápnatak at.

Det næste vidnesbyrd bringer *ældre Guletingslov* fra midt i 12te århundrede, der foreskriver våbentag så vel ved retskendelse med hensyn til odelsretten som ved skødning af jord på tinge (§§ 267. 292; *Norges gl. love*, I, s. 89. 96):

Þá skulu þingmenn hánum jörð dæma ok veita hánum vápnatak til þess, at hann knegi verja jörð sína lögum ok dómi.

Þá eigu þingmenn hánum með vápnataki jörð at skeyta. I *ældre Frostetingslov* nævnes et sted våbentaget på en måde, som viser, at det betragtedes som den almindelige bekræftelses-

form for alle afsagte domme, når det hedder (V, 46; *Norges gl. love*, I, s. 183):

Stíkt liggir ok við, ef maðr rýfr dóm þann, er dæmðr er á Frostuþingi, ok vápnatak at átt innan lögrættu ok utan.

Ligeså i Magnus Hakonsøns *Landslov* fra omtrent 1275 (I, 5; *Norges gl. love*, II, s. 17):

Nú ef maðr rýfr dóm þann, er dæmðr er á lögþingi, ok vápnatak er at átt innan lögrættu ok utan, þá er sá sekr fjórum mörkum silfrs við konung, en mörk við sakarðbera.

Samme bestemmelse gentages i samme konges *Bylov* eller *Bjarkoretten* (I, 4; *Norges gl. love*, II, s. 190).

Et hundred år senere finde vi våbentag i Norge anvendt som stadfæstelse på vedtagne love, når det hedder i kong Hakon Magnussøn den yngres *Retterbod* fra omtrent 1380 (*Norges gl. love*, III, s. 206):

Bjóðum vèr þeim, sem lögmaðr er í Osló, fullkomliga at dæma öll þessi erendi, sem hær í standa, . . . ok lýst var í Tunsbergi fyrir almúganum, ok vápnatak á tekit, at fyrir lög skyldi dæmast jafnan hëðan af.

Når vi fra de norske vende os til de islandske retskilder, så finde vi vel i fristatens gamle lovsamling *Grágæsen* i det mindste på tre steder «våbentag» nævnet, men altid således, at dette udtryk kan forstås som tidsbestemmelse: som enstydigt med altingets slutning. Det hedder nemlig dær (*Grágás* ved Finsen, §§ 47. 48. 222):

Engi maðr dræpr fyrr en svá sem dómr dæmir hann eptir vápnatak.

Ek kveð ok beidi N. N. at nefna fêrans dóm eptir N. N. XIV nóttum eptir vápnatak.

Fê á at dæma svá mikít sem gögn báru til XIV nóttum eptir vápnatak.

Ganske på samme måde forekommer dette udtryk i *Tíundarlög Gizurar biskups* fra år 1096 (§§ 35. 37; *Diplom. Island. I*, 84. 85):

Ok á dómr at dæma at gjalda í þeim stað inum sama XIV nóttum eptir vápnatak.

Ok á dómr at dæma innstæða ok dlög at lögheimili þess, er sóttir er, XIV nóttum eptir vápnatak.

Våbentag nævnes kun i én af de Island selv angående sa- gaer, nemlig *Hrafnkels saga Freysgoða* (udg. 1847, s. 19) og da sålunde:

Eigi er maðrinn alsekr, meðan eigi er háðr fêransdómr, ok hlýtr þat at hans heimili at göra, þat skal vera fjórtán nóttum eptir vápnatak. (En þat heitir vápnatak, er alþýða riðr af alþingi).

Også i sagaen møde vi det samme stereotype udtryk «14 dage efter våbentag», og sagastedet er jo i sig selv kun en anførelse af en med Grågåsen stemmende retsregel; men dette sagasted har fået betydning ved den vægt, man har tillagt de tilføjede, her mellem klammer satte ord. Denne parentes, der snarest turde være en senere afskrivers forklarende tillæg, siger vel egentlig ikke andet, end hvad også fremgår af teksten både her og i de forud anførte lovsteder, nemlig at «våbentag» her betegner udgangspunktet for en tidsfrist, og at dette udgangs- punkt er altingets slutning. Men denne lille anmærkning er bleven således forstået, som om vi i den havde et uforkasteligt vidnesbyrd for, at ordet «vápnatak» på Island i fristatens dage betød ikke som i Norge en retslig handling til bekræftelse af de på tinget vedtagne beslutninger og fældede domme, men hverken andet eller mere end opbruddet fra tingmødet, den handling, at folk — dog ikke, som sagaens ord bogstavelig måtte tydes: rede fra tinge, men at de toge deres våben (og heste med mere) for at give sig på hjemvejen.

Således tydes det islandske «våbentag» af Jon Erichsen, som siger (anf. st. s. 592—93): «I Island har våbentag meget vel været bekendt lige fra de ældre tider; men så længe den republikanske regering stod ved magt, betydede det alene lands- tingets slutning; det viser Grågåsen overalt, og det ses og af

Hrafnkels saga. Det er en bemærkelse, som ligefrem betegner blot den handling at tage våben, påtage sin rustning, og viser os tydelig sin oprindelse af den skik, at man skulde lægge sine våben, så længe man var til tinge.» Således forstås Grågåsens «vápntak» også i glossariet til arnamagnæanske udgave, hvor det hedder (s. 93): «Vápntak: armorum sumtio, solutio comitorum; foripetæ enim inermes ad judicia iverunt, armis adstantibus, unde iis sumtis solutionem comitorum adesse indicabatur». ¹⁾ Også den lærde tyske retshistoriker Konrad Maurer — hvis endelige dom i en sådan sag jeg vilde tillægge den største vægt — har, men rigtignok kun i forbigående og som det synes uden nærmere overvejelse og uden samtidigt hensyn til ordets forekomst andensteds, udtalt sig overensstemmende med Jon Erichsens opfattelse i *Bekehrung des Norwegischen Stammes* (II, s. 219, anm. 116), hvor det hedder: «Neben dem Ausdrücke *þinglausnir* kommt für das Ende der Dingzeit auch der Ausdruck *vápntak*, Waffennahme, vor; . . . ferner Hrafnkels Saga, wo es heisst: aber das nennt man *vápntak*, wenn alles Volk vom Alding wegretit. Man hat viel darüber gestritten, wie diese Bezeichnung zu deuten sei; ich meine einfach so: Wie die *hofhelgi*, so duldete auch die *þinghelgi* kein bewaffnetes Erscheinen; erst beim Schlusse der Dingzeit durfte man darum die bis dahin abgelegten Waffen wieder aufnehmen, und derselbe Ausdruck . . . mag darum auch in jenem Sinne gebraucht werden. In ähnlicher Weise hatte man in Dänemark an den Kirchen ein eigenes *Vaabenhuus*, in welchem während des Gottesdienstes die Wappen abgestellt wurden, um nach dessen Schluss wieder aufgenommen zu werden.» På den måde havde man altså ikke alene i Danmark,

¹⁾ Her tilføjes dog sammesteds den rigtige forklaring af det i de norske love og sagaerne forekommende udtryk: «at eiga vápntak at: armis sumtis suffragari, unde videtur foripetas, ad consensum suum indicandum, arma tetigisse, et ita jurasse, se novellas constitutiones placitaque comitorum probare et subire.»

men også i Norge, i Sverig, på Island og andensteds «våbentag» ved kirken hver helligdag, foruden ved de mangfoldige andre lejligheder, hvor mændene, efter at have bortlagt deres våben, toge dem igèn; så med den forklaring bliver udtrykkets indskrænkning til at betegne opbruddet fra tinge en ren vilkårlighed. Desuagtet har denne forklaring vundet almindelig udbredelse¹⁾. Således angiver Fritzner i sin ordbog (s. 724) som én af ordet «vápntak»s tre forskellige betydninger også den, «at ved tingets opløsning enhver tager sine våben, for bevæbnet dermed at drage bort.» Denne tydning af ordet vápnatak i de gamle islandske love og i Hrafnkels saga hjemles dog ingenlunde ved sagaens ord, om vi end ville tillægge parenteser al mulig gyldighed. Så vel sagaens som de islandske loves ord lade sig meget vel forstå således, at ved altingets slutning og som dettes sidste handling samtlige på det fældede domme og tagne beslutninger bleve ligesom i Norge under ét stadfæstede ved en med «våbentag» forbunden eller deri indesluttet og underforstået edelig bekræftelse.

Den lærde norske retskyndige historiker Rudolf Keyser siger om det norske våbentag i *Norges stats- og retsforfatning i middelalderen* (Efterladte skrifter, II¹, s. 160—61) følgende: «De på tinget fattede beslutninger fik endelig stadfæstelse ved det såkaldte våbentag (vápntak), i det nemlig tingmændene, som under forhandlingerne havde bortlagt sine våben, igèn grebe disse og derved erklærede de foredragne sager afgjorte og tinget opløst (at eiga vápnatak at máli)»²⁾. Endskönt han således er-

¹⁾ Også Rudolf Keyser bliver stående ved denne forklaring, når det i hans *Norges stats- og retsforfatning i middelalderen* (Efterladte skrifter, II¹, s. 206) hedder: «Tingets opløsning (þinglausn) nævntes også våbentag (vápntak)».

²⁾ Jfr. sammesteds s. 170: «Hos lagretten hvilede den egentlige lovgivende og dømmende myndighed; dog skulde dens bestemmelser og domme have de øvrige tingmænds samtykke ved det før omtalte våbentag, som også nævnes tingtag (þingtak). Heraf det udtryk: fastsat eller dømt ved våbentag inden og uden lagretten.» — S. 253: «Den af lag-

kender det norske tinglige våbentag som en virkelig foretagen retslig handling og tilkender denne handling den retsvirkning, der tilkommer den, så stræber han dog også her at fastholde den dels alt for indskrænkede, dels alt for almindelige tydning af selve ordet: som udtryk for den handling ved tingets slutning at tage de forhen bortlagte våben, hvilken handling først og nærmest kun skulde betegne, at tinget var hævet, som når the speaker i det engelske underhus sætter hatten på, og altså kun indirekte tillige betegne de på tinget foretagne sager som endelig og uomstødelig afgjorte. Denne tydning, der berøver våbentaget som retshandling al højlidelighed og betager det dets edelige og oprindelig religiøse karakter, står dog i en så bestemt strid med en mængde af de steder, hvor det forekommer, navnlig med dem i de norske historiske sagaer og i de ældste norske retskilder, at jeg, da stederne her foran ere anførte, tør ansé en nærmere påvisning heraf for overflødig.

Men, for at vende tilbage til det islandske «våbentag»; så må jeg fastholde, at selv om det skulde være tilfældet — hvad jeg ikke tør benægte muligheden af, da både den ligesom forstenede brug af ordet *vápnatak* i de islandske love og mangelen på positive efterretninger om handlingens foretagelse på Island kunne tale derfor —, at selve den fra først af derved betegnede og i Norge vedvarende udøvede, særlige handling til afsluttende bekræftelse på tingets beslutninger skulde på Island være gået af brug allerede i fristatens tid, så at kun dens navn var blevet stående som enstydigt med tingets slutning, så er det lige fuldt en urimelighed at ville give selve ordet en anden forklaring og oprindelse på Island, end i Norge og andensteds; og der kan heller ikke da være nogen gyldig grund til at betvivle, at jo den ved det betegnede handling fra først af har

---

retten fældede dom blev fremdeles samtykket af samtlige tingmænd ved våbentag eller, som det og undertiden nævnes: med ret tingtag, eller med håndtag (*lófatak*). Dette samtykke var dog nu [o: efter Magnus lovbøders tid] vistnok ikke stort andet end en blot og bar form.»

fundet sted også på Islands alting, der jo alt indstiftedes år 928, altså fulde to hundred år før end den tid, som de ældste islandske skriftlige vidnesbyrd kunne tilhøre. Det i lovsproget bibeholdte ords oprindelige bemærkelse tør i hvert fald antages at have været almenbekendt på Island fra arilds tid og forinden det på ny forekom som udtryk for en særlig handling i de efter Islands forening med Norge år 1262 derfra modtagne nye love, hvori våbentag foreskrives for altinget ligesom for de norske landsting. Stemmende med de foran anførte norske love hedder det nemlig i *Hákonarbók* (§ 5; *Norges gl. love*, I, s. 260; arnamagn. udg. s. 7):

Nú ef maðr rýfr dóm þann, er dæmðr er á alþingi, ok vápntak er at átt innan lögrættu ok utan, þá sekist hann fimm mörkum við konungs umbodsmann, en átján aurum við sakarábera.

Ligeså i Magnus lovbøders *Jónsbók* (*þingfarar bálkr*, kap. 5):

Nú ef maðr rýfr þann dóm, sem dæmðr er á Öxarárþingi, ok vápntak var at átt innan lögrættu ok utan, þá er sá sekr fjórum mörkum við konung, en mörk við sakarábera.

Det er så lidet sandsynligt, at de norske konger skulde herved have villet indføre en hel ny lovtagningsmåde på Island, at samme udtryks forekomst i de nye, for Island bestemte love kunde synes stærkt at tale for, at selve skikken, det i Islands gamle love nævnte våbentag, endnu på denne tid var i vedvarende brug på Island, skönt den, nedsunken til en blot form og betragtet som en selvfølgelig sag, ikke vakte så megen opmærksomhed, at dens foretagelse nogensteds udtrykkelig berettes. Det forholder sig dog ikke så. Den sædvansmæssige ydre form for den almindelige lovtagning, hele folkets ved altingets slutning givne bekræftelse på de af lovretten tagne beslutninger, som var, hvad de gamle islandske så vel som de norske love forstode ved «våbentag», og som utvivlsomt fra først af også på Island har været foretagen med våben i hånd, — den var allerede dengang og vedblev siden på Islands alting

at være afløst af et «håndtag» (*lófatak*) uden våben i hånd: en håndsoprækning af mængden, svarende til og enstydigt med håndslag mellem mand og mand. De nye loves «våpnatak» blev da, taget efter ordlyden, et lige så dødt bogstav som de gamles.

At håndtag og håndslag ikke alene på Island men også andensteds kunde dels være forbundet med og dels træde i steden for våbentag, derpå haves adskillige eksempler. Vi så för, hvorledes fredløshedsdom i Norge 1136 og 1161 bekræftedes ved våbentag, og kong Sverres modstandere 1178 sammensvore sig imod ham under samme form; samt hvorledes kong Sverres mænd indgik en forpligtelse lige over for ham og *áttu at þessu heiti handfesti ok vápnatak*. Allerede i 10de århundrede høre vi fra Island om sammensværgelsen mod Gunnar fra Hlidarende (*Njáls saga*, kap. 76), at *þeir ræðu atför við Gunnar, ok höfðu handtak at, ok lögðu við sekt, ef nökkurr gengi ór*. Om væringerne i Miklegård i 11te århundrede berettes i *Haralds saga harðráða* (kap. 7; *Fornm. sög. VI*, s. 145), at de forud for en kamp med de vantro gjorde løfte for sejren om at bygge en kirke for St. Olav: *þessu játtu allir, ok handfestu heit sitt*. Samme tildragelse fortælles i *Ólafs saga helga* (*Fornm. sög. V*, s. 138; Kristiania-udg. 1853, s. 243) således: *væringjar tóku heit sitt með handfesti, ok hétu því at láta gera kirkju í Miklagarði*. Da Sigmund Brestesön sidst i 10de århundrede på Færøernes lagting foreslog kristendommens indførelse, men måtte gå på forlig med bønderne, som truede ham på livet, og lade sagen falde, da hedder det (*Flateyjarbók*, I, s. 366): *hann hét þessu við vitni ok handfestu, ok slíta við þat þingit*. Dette sidste sted kan særlig mærkes, fordi den tagne «handfesta» afslutter og besegler tingets forhandlinger, ganske som ellers «våpnatak». Og fra Island have vi, efter at de nye norske love udtrykkelig havde foreskrevet «våpnatak» til stadfæstelse af altingets domme, flere vidnesbyrd om, at dette i virkeligheden skete ved håndsoprækning: «með lófataki». Fra år 1284 læse

vi i *Arna biskups saga* (kap. 42; *Biskupa sögur*, I, s. 735), at man på altinget lovtog kongens brev på den måde, at der blev *tekit höndum upp í lögrèttu, ok staðfest þetta allt með lófataki*. I samme saga (kap. 61; *Bisk. sög.* I, s. 763) læse vi atter: *Rafn lét í lögrèttu höndum upp taka, ok göra með lófataki útlæga alla þá menn, er herra biskup skipar á stadi*. I sidste tilfælde have vi da en fredsløshedsdom afsagt på altinget med «lófatak», hvilket åbenbart betragtedes som en fyldestgørelse af lovens bud om «vápnatak».

Det kan herved endnu mærkes, at vi en sjælden gang som ens betydende med «vápnatak» i norske love finde udtrykket «tingtag» (*þingtak*), der lige så godt kan betegne den ene som den anden ydre handling, men i hvert fald betegner en sådan, foretagen i det bestemte øjemed og med den bestemte retsvirkning at stadfæste tingets beslutninger. Dette udtryk bruges i den norske kongelov om arveretten til Norges krone, som findes først i den for Island bestemte *Hákonarbók* (§ 9; *Norges gl. love*, I, s. 263) og siden næsten ligelydende i Magnus lovbøders *Landslov* (II, 3; *Norges gl. love*, II, s. 24), i sammes *Hirdskrá* (§ 1; *Norges gl. love*, II, s. 392) og i *Jónsbók* (*kristindóms bálkr*, kap. 3), når det hedder: *játudu ok samþykktu því allir Noregs menn fyri sík ok sitt afspringi með rèttu þingtaki, at þessi skipan skal standa þar um æfinlīga, sem þá var gör*. Samme udtryk findes også i Islændernes hyldingsbrev af år 1302 til kong Hakon Magnussön (*Lovsaml. f. Isl.* I, s. 23; *Norges gl. love*, III, s. 145): *Var þetta játt ok samþykkt af almúganum á alþingi við handgengna menn með fullu þingtaki*.

Udslaget heraf bliver da dette, at om vi end fattes midler til at afgøre, hvor tidlig den med ordet «vápnatak» egentlig betegnede handling på altinget er bleven ombyttet med «lófatak», med bibeholdelse af den gamle benævnelse, så er det dog klart, at det islandske «vápnatak», som afløstes af «lófatak», var noget ganske andet og mere, end den dagligdags handling, at folk toge deres våben for at ride hjem. Det beror altså på en mis-

forståelse heraf, når Jon Erichsen (anf. st. s. 593) siger, at «ved den norske regering og love blev våbentag først indført dér i landet som en højtidelig måde at stadfæste lagtingets domme.» Han går herved ud fra den anskuelse, at ordet «våpnatak» i det ældre islandske retssprog alene betegner opbruddet fra tinge, og at det altså på Island havde en betydning, grundforskellig fra den, som det havde ikke alene i norsk og, som vi straks skulle se, også i dansk ret og i de af Danske og Nordmænd befolkede dele af England, — men også fra den, som samme ord i fuld overensstemmelse hermed utvivlsomt har i Snorres og andre Islænderes beretninger om tildragelser i Norge og Danmark, som vi finde i de her foran anførte eksempler. Dette er, som jeg tror i det foregående at have vist, aldeles uantageligt, så vi kunne med tryghed antage, at det islandske våbentag — hvor tidlig det end muligvis kan være bortfaldet som handling på altinget og ombyttet med andre enslydige handlinger — dog i grunden var identisk med det i andre nordiske lande forekommende: altså fra først af en med våben i hånd afgiven og derved særlig forbindende edelig bekræftelse, hvis betydning overalt har været den samme, og som i virkeligheden må udledes af den hedenske sædvane, som vi under andre former have iagttaget hos gotiske folk så langt tilbage, som der haves vidnesbyrd om dem¹).

¹) Det eneste sted i de islandske kilder, hvor våpnatak nævnes, som jeg med mit vidende hidtil har forbigået, er stedet i *Órkneyinga saga* (kap. 30; udg. af 1780, s. 114; *Flateyjarbók*, II, s. 429), hvor der fortælles om kong Magnus barfods vinterophold på Syderøerne år 1097, hvorledes hans folk, kede af opholdet dér, begyndte at tage sig selv hjemlov. Da kongens tro mand Kale Søbjørnsøn ytrede dette for kongen, og denne ikke vilde tro ham, da råbte Kale ham til at holde mønstring, for åt overbevise sig derom; og dette udtrykkes da således: *Kali bað hann (Magnús konung) eiga våpnatak ok kanna svá lið sitt.* — Her synes våpnatak at stå i samme betydning, som ellers våpnaþing eller våpnastefna; men det er vanskeligt at afgøre, om ordet på dette sted skulde være en skrivfejl for et af de andre, eller om der muligvis ved en sådan mønstring kunde finde en ny hyldning og troskabsed sted, som

Ordet «våbentag» forekommer ikke i de svenske love, og i de danske kun på et eneste sted i *Skånske lov*, hvor det hedder i det ældste håndskrift fra anden halvdel af 13de århundrede Thorsens udg., s. 45):

Uil þiufær æi gen mælæ a lanzþingi, þa far bondæn hanum friþlæso ok uapnætæk ofna bak a lanzþingi, ok færræ ma bondæn æi friþlæsa.

Dette findes i ærkebiskop Andreas Sunesöns latinske parafra fra begyndelsen af 13de århundrede således gengivet (Thorsen, s. 163):

Ipse reus communis pacis expers ab omnibus habeatur, quem lingua patria fridhlæs appellat, et tam verbis quam collisione armorum et contactu evidenter exprimitur, ut eum cuilibet cum armis invadere sit permissum.

Yngre håndskrifter af *Skånske lov* fra omtrent 1500 have dette således omskrevet (Schlyters udg., s. 130):

Tha mo bonden gære hanum fredlæs oc huggæ hans fred aff hanum paa landstinget met syt vapn, alligeuell at tyvffuen ey sælff till stædæ er.

Denne omskrivning af lovens ord indeholder et vidnesbyrd om en væsentlig forandring og udartelse af den gamle højtidelige sædvane. Mellem de tilfælde, hvori våbentag anvendtes, have vi i det foregående gentagne gange fundet netop fredløshedsdomme, blandt hvilke kan mærkes eksemplet fra Norge år 1136, hvor også udtrykket: «de stødte deres våben sammen» nøje svarer til Andreas Sunesöns nys anførte beskrivelse: «collisione et

---

kunde berettigede brugen af dette ord. (Jfr. det i det følgende omtalte nordengelske og normanniske våbentag). Det er da sikkert forhastet, med Fritzner i hans ordbog at tildele ordet våpnaatak blandt flere bemærkelser også den, som ellers tilkommer de to andre nys nævnte ord. Denne bemærkelse anføres først; derefter den forhen omtalte, som formentlig beror på en misforståelse af stedet i Hrafnkels saga; og først som den tredje og sidste den efter min mening ene rigtige: «den berørelse af de medbragte våben, hvormed den samlede tingalmue plejede (at) stadfæste en falden dom eller fattet beslutning (og) give den fuld gyldighed og retskraft.»

contactus armorum». Det er da vel muligt, at våbentaget på Skånes landsting allerede tidlig er blevet begrænset til anvendelse i dette ene tilfælde; og grunden til, at det fastholdtes ved denne lejlighed, medens det ellers i Danmark ligesom i Sverig var bortfaldet i retsplejen, har sandsynligvis været den, at der, som det allerede fremgår af slutningsordene i Andreas Sune-søns gengivelse, har indsneget sig en anden symbolsk forståelse af denne sædvane end den til grund liggende (jfr. her foran s. 52 og anm. s. 54), så at våbnenes brug ved fredløshedsdommen er bleven opfattet som et synligt tegn på, at den således dømte nu frit kan dræbes, når han antræffes af rette vedkommende¹⁾. Denne forandrede og begrænsede opfattelse af våbentagets betydning har da senere i samme landskab ført til en ændring af handlingen, så denne er sunken ned til den i de yngre håndskrifter af loven omtalte skik: at sagsøgeren fik lov til så at sige at slå den af ham erholdte dom fast med et hug af sit sværd. Denne sædvane holdt sig længe i Skåne, hvilket ses af flere vidnesbyrd. I kong Kristjan den 2dens såkaldte gejstlige lov eller *Loven for landet* af år 1521 findes et forbud imod denne skik, når det hedder (kap. 115; *Rosenvinges Gl. danske love*, IV, s. 56):

Skeer och, at nogen blifuer mandheldeløs her y Siellandt, tha maa mandt [nu] früidt slaa paa hannom saa megit thennom løster, huilchet hereffter ey saa mere sehee schall. Haffuer hannom nogen till att thalle, tha thalle hannom till for dommeren. Sammeledis schall ingen hereffter lagsögis eller huggis fredt af til tinge.

At skikken dog ikke dermed blev afskaffet, se vi af en år 1546

¹⁾ Hermed kan jævnføres *Dat Holsten Land-Recht* ... 1649 (og Lehmanns foran anf. skrift, s. 62—64): «So dohe ick ydt thom drüdden mal, vnde rope Ja vnde Wapen aver synen Halsz . . . legge ick dissen vorvorbenömeden Mann fredelosz, in Wysche vnde Werde, in Kerken vnde Klusen, in allen Gades Husen, aver Sandt vnde Landt, beth dat he kumpt vnde deith lieke vnde recht vor de Walt, de he gedhan hefft.»

afsagt dom på kongens retterting (Rosenvinges *Gl. danske domme*, I, s. 93—95), hvor en mand gör gældende, at året forud *hans fredh bleff hannom affhuggen till Biereherritz ting* (s: Bjerger herred i Skåne) . . . . *mett uretth, och till her- rätzing oc ické till landzing.*

Skikken ophørte først ind i det 17de århundrede, som vi lære af Ostersen Vejles *Glossarium juridicum Danicum* (1665), hvor det hedder:

Vaaben-tack . . . . det er at tage Vaaben oc Væрге i Haand, ut: at hugge Fred aff en Tyff eller Manddrab- ere til Landsting, som i gamle Dage haffver været bruge- ligt udi Skaane, synderlig naar nogen vaar bortrømt, som haffde forbrut sin Hals, oc Sagen kom ind til Lands Ting oc der paakiendt, da hafver Sagsøgeren bedit sig forloff aff Lands- dommeren, effter Dom var gaait, om hand maatte hugge Freden aff den Skyldige; oc effter saadan er hannem aff Landsdom- meren tilstedt, skal hand haffve dragit sit Sverd oc der met hugget i Bielcken paa Lands Tinget, til et Tegn, at den Skyldige var Fredlös giort; . . . dog ey nu brugeligt, siden Velb. Lauge Wrne var Landsdommer, som mig er beret.

Fra denne sent hendøende, forvildede lævning af det gamle nordiske «våbentag» skulle vi nu vende os til et mærkeligt vidn- esbyrd om dets forekomst uden for det skandinaviske Norden, men dog således, at det dør optræder som en oprindelig nor- disk institutjon. Det er stedet i den gamle engelske retskilde fra midt i 11te århundrede *Leges regis Edwardi confessoris* (kap. 30; Thorpe's *Ancient Laws of England*, I, s. 455):

Et quod alii (Angli) vocant hundredum, supradicti comita- tus (Northumbricæ) vocant wapentagium, et hoc non sine causa: quum enim aliquis accipiebat præfecturam wapentagii, die constituto conveniebant omnes majores (natu) contra eum in loco, ubi soliti erant congregari, et, descendente eo de equo suo, omnes assurgebant contra eum, et ipse erigebat lanceam

suam in altum, et omnes de lanceis suis tangebant hastam ejus, et sic confirmabant se sibi.

Et de armis, quia arma vocant wappa, et taccare, quod est confirmare.

Den til slutning givne forklaring af ordet, der uden tvivl er en senere afskrivers glosse, er jo urigtig, hvorimod vi finde selve ordet (men ikke skikken) ret forstået af krønikeskriveren John Bromton i 14de århundrede, der siger (Twysden, *Scriptores*, s. 957): *Wapentake Anglice idem est quod arma capere, eo quod in primo adventu novi domini solebant tenentes pro homagio reddere arma sua.*

Den her beskrevne nordengelske brug af våbentaget har måské ikke været den eneste på samme tid og sted forekommende anvendelse af det; men i mangel af andre vidnesbyrd må vi heri se en enestående lævning af dets almindeligere anvendelse. Ligesom vi så, at det i Skåne vedblev under fornyede former indtil for halvtredje hundred år siden at være knyttet særlig og alene til fredløshedsdom over fraværende, således se vi det her indskrænket til en hyldingsform, hvad jo også var en af dets i vore nordiske kilder oftere omtalte anvendelser; og ligesom dets sporadiske bevarelse ved fredløshedsdomme fandt sin forklaring i en senere udviklet og under-skudt tanke om dets betydning, således synes også dets bevarelse i dette tilfælde (dersom den har stået ene) at skyldes en senere tydning af handlingen som en særlig krigersk skik, der havde hensyn til værnepligten, altså ved på «våbentaget» at overføre den for «sværdtaget» til grund liggende tanke.

Særlig betydning får dette sted ved sin nærmere beskrivelse af handlingen, og denne stemmer saa godt overens med de antydninger, vi have andensteds, at den tör ansés for almengyldig: hæren (det er kompaniet, hundredsflokken, herredsmændene) svor sin nye anfører troskab ved *med sine lanser at berøre hans spyd*; og samme gensidige berøring af våbnene udtrykkes jo også ved Andreas Sunesöns *collisio et contactus armorum*, lige-

som ved sagaens vidnesbyrd fra 1136, at *þeir börðu saman vápnum sínum*¹⁾.

Her skulle vi endnu mindes en af normanniske krigere i 10de århundrede foretagen handling, der utvivlsomt hænger sammen med det nordiske og engelske våbentag som form for troskabsed og indbyrdes forpligtelse. Det er dekanen Dudo, der ved år 1000 fortæller om hertug Vilhelm den første af Normandi, hvorledes han ved år 930 i et slag mod Bretagnerne var stedt i den yderste fare, og da hedder det (*De moribus et actis Normannorum*, lib. III; Duchesne, *Hist. Norm. script.* s. 96):

Trecenti viri, parati cum Willelmo proeliari et mori, unanimes ante illum venerunt, iudiciumque foederis fideique et adiutorium more Dacorum facientes, tela mutua voluntatis pacto una concusserunt.

Derefter styrtede de sig med deres fyrste over fjenden og slog ham på flugt. Denne *telorum concussio*, som udtrykkelig siges at være foretagen efter de danskes sædvane og at være en forbunds- og troskabsed, stemmer både efter sin betydning og sin udførelsesmåde så nøje overens med det engelske *wapentake*, at den lige så fuldt som dette må falde ind under den for det nordiske våbentag gældende tydning, hvilke tanker de handlende selv end muligvis kunne have gjort sig om dens betydning og navnlig om våbnenes stilling i den.

Det nordiske våbentag, som vi også fandt i det af Nordboer befolkede Nordengland²⁾, ses at have været anvendt

¹⁾ En mindre rigtig beskrivelse af våbentaget gives af Dolmer i hans *Hird-Skraa* (Kbh. 1666, s. 9): «Þingtak er Tingklappen oc et Bulder oc Liud, som meenige Almue gjorde paa Tinget, nar de klappede paa deres Skiolde oc sloge deres Vaben sammen, hvilket skede, naar de gjorde oc samtæckte et Vedtægt paa Tinget, som urøggeligen skulde holdes, . . . Oc kaldes det ellers Vaabnetag.» Samme beskrivelse genfindes dog hos Sv. Egilsson i hans «Orðaregistr» til Fornm. sögur (XII, s. 447): «Vápnatak: þá menn lustu sverðum á skjöldu til at vátta samþykki sitt ok jákvæði», hvilket gentages i Erik Jonssons Oldn. ordbog 1863: «at tage sine våben og slå med sværdene på deres skjolde.»

overalt, hvor en større mængde på tinge skulde give sit samtykke og — således tror jeg, det naturlig må opfattes — hver især besværgen den tagne beslutning, hvad enten denne gjaldt vedtagelsen af en lov, beseglingen af en dom eller hyldingen af en høvding; og denne handling udførtes således, at hver mand fattede og løftede sit våben (spyd eller sværd) og dermed berørte dels anførerens eller dommerens, dels de andre medsværgendes våben. Dog er det altid (eller har fra først af været) hans eget våben, med eller ved hvilket han sværges. Ligesom vi se Kvaderne år 358 sværges *eductis mucronibus*, som de alamanniske stormænd 889 sværges *apprehensis spatibus suis*, som de ripuariske Franker i 8de århundrede svore *dextera armata*, som kong Karl den skaldede svor *per spatam suam*, som Aslak Tordssøn svor eden *med draget sværd i hånd*, som man langt ned i tiden i Slesvig, i Holsten og Vestfalen lagde fingrene på det blotte sværd, hvilket i sidste tilfælde udtrykkelig siges at skulle være den sværgendes eget, således må vi vistnok, om end handlingen i sine enkeltheder kan have været forskellig udført, underforstå denne grundbestemmelse også i de tilfælde, hvor edsmåden ikke nærmere angives, som når i følge den longobardiske og bajerske lov den fribårne mand svor eden *ad arma* eller *per arma*, hvor den alamanniske og saksiske dog har *in arma sua*. Således også når Frankerne år 567 hyldede deres dronning *per arma*, Sakserne 632 besvare freden *super arma*, de danske 811 svore *in armis*, 846 *per arma* og 873 *per arma sua*.

Det synes mig da klart, at vi i våbentaget have den mest gennemgribende og storartede tilsyneladelse af denne for de gotiske folk fælles og særegne bekræftelse ved deres våben, og at den samme tanke må ligge til grund for dette som for den ved fredslutninger i det 7de og 9de århundrede af saksiske og nordiske hedninger aflagte våbenéd, om hvis ydre fremtrædelsesform vi savne nærmere oplysning.

Her vil stedet være til at minde om de ord af Tacitus,

hvertil blev hentydet i begyndelsen af denne afhandling, da jeg må finde det højst sandsynligt, at vi allerede hos ham have det ældste vidnesbyrd, fra omtrent 100 år efter Kristus, om våbentag på tinge til stadfæstelse af tagne beslutninger og fældede domme, når det hedder (*Germania*, kap. 11):

Si displicuit (Germanis) sententia, fremitu aspernantur, sin placuit, frameas concutiunt: honoratissimum assensus genus est armis laudare.

Hans *frameas concutiunt* stemmer påfaldende overens med det norske vidnesbyrd fra 1136: *þeir börðu saman vápnum sínum*, Andreas Sunesöns *collisio et contactus armorum*, den normanske *concussio telorum* og det engelske våbentag, hvor *omnes de lanceis suis tangebant hastam ejus*. Derimod har Tacitus næppe haft samme skik for øje, når det hedder om Germanerne (*Historia*, V, 17): «Sono armorum tripudisque approbata sunt dicta»; dersom vi ved forståelsen af bægge steder vilde lægge det sidst anførte til grund, så måtte bægge udsagn vistnok blive våbentaget som en form af våbeneden uvedkommende, i det vi da her kun havde et for ingen særlig forbindende våbenbrag anvendt som bifaldsytring. En sådan forståelse synes nærmest at tilkomme stedet hos Cæsar (*De bello Gallico*, VII, 21) om Gallernes bifald på tinge: *Conclamat omnis multitudo et suo more armis concrepat, quod facere in eo consuerunt, cujus orationem approbant*. Dette var dog ikke nogen romersk måde at give bifald til kende på; Romernes *strepitus, crepitus, concussio armorum*, der omtales hos Polyb og Dio Cassius, er alene hærens våbenlarm, som gik forud for angrebet; og først Ammian fortæller om sin tids romerske krigere, der jo tilhørte alle mulige folkeslag, at de kunde give deres bifald til kende ved at klappe på skjoldene med deres knæ; sloge de derimod på skjoldene med sværd eller spyd, så var det en ytring af mishag og vrede, med mindre de lige gik imod fjenden, så vreden var rettet mod ham. Det tør dog ikke oversés, at samme Ammian ved en enkelt lejlighed (XXI, 5)

beretter om et oprin i den romerske hær, der kunde minde om den gotiske våbenéd, i det krigerne, holdende deres sværd foran deres egne struber, forbandede sig på, at de för vilde falde end vige. Men dersom en sådan enestående handling ikke skulde kunne tilstrækkelig forklares som aldeles spontan, — ligesom når den romerske primipilus M. Flavoleius i følge Dionys fra Halikarnas (IX, 10) i krigen mod Etrurerne svor med oprakt sværd, ikke at ville vende tilbage fra striden uden som sejerherre, og hans eksempel fulgtes af hele hæren, — så kan den dog i intet tilfælde tjæne til at give en art våbenéd romersk borgerret, eftersom disse tropper for det meste bestode af germanske folk, som også år 360 i Paris kårede Julian til kejser på gotisk vis ved at løfte ham på skjold (*impositus scuto pedestri*, Ammian, XX, 4; jfr. Grimms *Rechtsaltertümer*, s. 234 ff.).

Vi tør med sikkerhed antage, at dersom våbeneden i nogen som helst skikkelse havde været i brug hos Romere eller Grækere, så vilde der i deres rige litteraturer have foreligget en række af beviser derfor; så vi ere beføjede til at benægte, at den kan have hørt med til deres nationale sædvaner; medens den her foran givne række af bevissteder hævder dens almindelig gotiske karakter. Så fremt vi ikke ville genfinde den i det oven anførte sted hos Cæsar, så vides den ej heller at have været kendt hos de keltiske folk i det vestlige Evropa, så lidt som hos de slaviskè og littaviske i det østlige¹⁾. Derimod forekommer

¹⁾ Jeg tør nemlig ikke se noget gyldigt vidnesbyrd om edens brug hos et slavisk folk i det sted hos Bømens ældste historieskriver, dekanen Cosmas Pragensis, der skrev ved år 1125, hvor han lader en hedensk polsk hærfører Wlatislav over to hundred år forud holde en lang tale, för han gör indfald i Bømen, og deri sige: «Teste Marte deo et mea domina Bellona, quæ mihi fecit omnia bona, per capulum ensis mei juro, quem manu teneo, quod pro infantibus eorum catulos canum ponam ad ubera matrum.» Den hedenske ed, som her lægges Wlatislav i munden, er nok snarere lånt fra den gejstlige forfatters latinske læsning end fra slavisk traditjon, og den kan sammenholdes med stedet hos Adrevaldus, hvis skrifter Cosmas, der havde studeret i Lüttich, sagtens har kendt.

der rigtignok et vidnesbyrd om noget lignende hos Donav-Bulgarerne i det 9de århundrede, når det i pave Nicolaus den førstes *Responsa ad consulta Bulgarorum* fra omtrent år 860 hedder (kap. 67):

Perhibetis, vos consuetudinem habuisse, quotiescunque aliquem jurejurando pro qualibet re disponebatis obligare, spatham in medium afferre, et per eam juramentum agebatur. . . . Sed nos ante omnia non solum per spatham, verum etiam per aliam omnino conditam speciem jurari judicamus indignum.

Her have vi ganske vist en art «våbenéd» for os, men dog vel at mærke en sådan, som, hvis den var forefunden hos et gotisk folk i gammel tid, vilde stille sig noget tvivlsomt, fordi den kunde være at henføre til de tilfælde, hvor sværdet er retshøjhedens symbol. Dersom denne forekomst ikke skal forklares på samme måde, så kunde man måske her være berettiget til at sætte denne hos et turansk folk forefundne skik i forbindelse med de i begyndelsen af denne afhandling omtalte vidnesbyrd om de skytiske folks sværddyrkelse. Og det pavelige forbud mod denne skik kunde da også tale for, at den hos Bulgarerne har stået i et nært forhold til deres hedenske gudsdyrkelse; medens ingen lignende advarsel vides at være udstedt imod de gotiske folks våbenéd, der, som vi nu skulle se, også havde en ganske anden, om end hedensk religjøs, så dog af afguderiet helt uafhængig karaktér.

Eden har efter sit væsen altid en religjøs karaktér. Hvad enten den har en offentlig eller privat anledning, hvad enten den aflægges til bekræftelse af et udsagns sandhed eller til sikring af et løftes opfyldelse, består den altid først og fremmest i en anråbelse af det hellige, af guddommen, der af den sværgende kaldes til vidne, og hvis straffedom nedkaldes over ham, dersom hans udsagn er usandt eller hans løfte brydes. Eden sværges altså altid ved det hellige, ved guddommen. Denne

påkaldelse af guddommen giver overalt eden karakter af en bøn, og formen for dens aflæggelse betinges af det givne menneskesamfunds gudsdyrkelsesformer. Fælles for disse har det dog altid været at knytte tanken om den usynlige guddoms nærværelse til visse bestemte, til guddommen indviede og af den helligede, synlige ting, og den legemlige berørelse af disse har da sædvanlig været knyttet til edens aflæggelse, for derved på en ydre, sanselig måde at afbilde edens idé som en inddragelse af guddommen i den af mennesket indgåede forpligtelse. Eden aflægges på den hellige genstand. Således svore Ægyptere, Ebræere, Grækere og Romere med berørelse af alteret, og ofte (fra først af måské altid) var en ofring forbunden med edens aflæggelse. Samme tanke er rådende, når senere Jøder, Kristne og Muhamedanere aflagde og aflægge eden under berørelse af den hellige bog, når katolske kristne berøre korset, relikvier eller andre for dem hellige genstande. Ligesom korset er kristendommens almindelige symbol, således kunde hos hedenske folk både levende og livløse genstande betragtes som symbol eller attribut for særlige guddomme, og berørelsen af sådanne ved edens aflæggelse indvie denne særlig til håndhævelse af den således særlig betegnede gud. Når Grækerne hos Homer sværge stående med øjnene mod himlen og i hænderne løftende septret, så henvende de dermed eden til himmelkongen Zeus. Når Antilochos i Iliaden (XXIII, 584) ved edens aflæggelse lægger hånden på sin hest, retter han derved eden til Poseidon, ligesom den sværgende i Antoninus Liberalis' *Metamorfoser* (kap. 1) ved sin ed til Apollo berører den ham helligede lavre. Det samme finde vi i det gamle Norden. Den sædvanlig med ofring forbundne tempeléd (hofseið) aflagdes ved alteret, i det den sværgende, kaldende én eller flere af guderne til vidne med ordene: så sandt hjælpe mig guden, eller: jeg vidner det for guden, holdt i hånden den hellige, på alteret liggende ring. Når kæmperne ved Freys höjtid om julen aflagde

løfter, da førtes Freys galt ind, og på den lagde den sværgende sin hånd.

Disse velbekendte ting nævnes her, fordi vi bør have dem for øje ved bestemmelsen af våbnenes stilling i den her undersøgte edsform. Denne stilling er nemlig en ganske anden end som guddommens repræsentanter. Våbnene repræsenterer her et moment, som i øvrigt også i forbindelse med eden fremtræder på andre måder. Dette moment er antydningen af den for begået edsbrud nedkaldte straf.

Den tanke, som ved våbeneden hos hedenske folk ganske naturlig først frembyder sig, er den, at våbnene her skulle betragtes som symbol eller attribut for guddommen eller for en enkelt gud; og således tydedes denne skik alt af Thomas Bartholin, eller, om man så vil, allerede af Ammian, og man kunde finde noget lignende udtrykt hos munken Aimoin fra St. Germain, når han siger, at vikingerne svore ved deres guder og ved de magter, af hvem de især ventede beskyttelse og frelse, nemlig deres våben (*per deos, perque ea quibus maxime se protegi ac salvari putabant numina, vel arma*), dersom det ikke her var kendeligt, at det kun er billedlig tale; og som sådan kommer det den rette forståelse af våbeneden nærmere, end det vel har været den gamle forfatter bevidst.

En anden, i middelalderen meget nærliggende forståelse af våbeneden er den, der allerede kommer til syne i det her foran (s. 54) anførte diplom fra 889, der opfatter den som et udtryk for den sværgendes beredvillighed og forpligtelse til at gøre den gældende med våben i hånd *usque ad sanguinis effusionem*; og det er meget muligt, at de normanniske riddere år 930 have lagt en lignende betydning i deres våbentag. Samme forklaring giver Jens Dolmer af våbentaget, når han siger (*Hird-Skraa*, s. 9), at dermed betegnedes, at de vedtagne love eller domme «urøggeligen skulde holdes, huorofver de vilde vofve baade Liff oc Blod». Og vi genfinde denne forståelse i glossariet til den arnamagnæanske udgave af Grågåsen, når hand-

lingen siges at udtrykke, «ut armorum ope ea tueri et defensare parati sint». En lignende tanke finde vi også hos Andreas Sunesön, afpasset efter den ham bekendte, indskrænkede anvendelse af våbentaget til stadfæstelse af fredløshedsdomme. Denne forståelse ligger, som forhen bemærket, så nær, at det ikke kan undre os, at den tidlig er fremkommen på forskellige steder, allerede hos dem, der endnu benyttede våbenedens ydre former eller havde dem for øje. At det dog ikke er den rette og oprindelige, vil formentlig fremgå af det følgende.

Jakob Grimm har, som i begyndelsen af denne afhandling bemærket, i sin forklaring vaklet imellem at opfatte våbenet (sværdet) som guddomsattribut eller som middel for den over manden nedkaldte straf, og for så vidt ved sit sidste alternativ peget på den rette løsning. Med hensyn til hans første tanke kan her i forbigående bemærkes, at dersom man vilde tænke på nogen enkelt af de nordiske guder, så måtte tanken da ikke snarest vende sig til «Freyr», som har givet sit sværd bort og derfor spottes af Loke som den, der vil stå våbenløs i Ragnarokskampen; og ikke heller er der særlig anledning til at tænke på den enhændede «Týr», hvis sværd aldrig nævnes; man måtte da tænke på Odin, valfader, sejerguden, hvis våben: både sværdet Brimer og spydet Gungner, ere vel kendte i de gamle kilder, som når vi se ham i *Sigrdrífumál* 14:

á bjargi stóð
med Brímis eggjar,
hafði sér á höfði hjálm.

Men våbeneden har, skönt selvfølgelig forbunden med anråbelse af guderne, intet hensyn til nogen af gudernes våben; den knytter sig uadskillelig til mandens eget våben. Derfor er heller ikke Grimms andet alternativ: at sværdet måske kaldtes til vidne som betegnelse af den straf, der skulde ramme mendederen, udtømmende eller nøjagtigt, da det, uden iagttagelse af, at eden knyttes til mandens eget våben, fattes den væsentlige

bestemmelse af straffen, der ikke er den, at han må falde for våben i fjendehånd — ti det havde for den nordiske kæmpe intet afskrækkende; det var for hans betragtning ikke blot den eneste naturlige og værdige, men vel endog i religjøs forstand den eneste lykkelige døds måde —; men den sværgende knytter her den ved hans edsbrud betingede forbandelse til sine egne våben: at de skulle nægte ham deres bítstand, når han trænger mest til dem, ja, at de skulle vende sig imod ham selv, så at han må falde for sine egne våben.

Når vi betegne det første og egentlig konstituerende træk ved eden: anråbelsen af guddommen, således, at eden sværges **ved** den; og når vi bestemme den tilkommende symbolske anvendelse af en synlig hellig genstand således, at eden aflægges **på** den; så kunde vi måske udtrykke det her omhandlede forhold således, at eden sværges **med** våbenet, fordi dette forhold bliver at henføre under samme grundtanke, som når eden sværges, løftet gives, «med hånd og mund». Edens udsigelse er nemlig alle vegne ledsaget af en med hånden, særlig den højre hånd, udført handling; denne sættes ligesom i pant for forpligtelsens opfyldelse, hvorfor allerede det blotte håndslag i sig selv indeholder en bekræftelse. Hånden, menneskets naturlige redskab til arbejde som til forsvar, til hjælp og brug i alle livets ydre forhold, tænkes ganske almindelig som særlig delagtig i eden og derfor også som særlig genstand for den edsbryderens rammende straf. Deraf de gamle lovbestemmelser for, at mænderen skal miste sin højre hånd, og deraf folketroens forestilling om, at den må visne. At våbenets stilling til eden, hvor denne sværges med våben i hånd, eller i hvert fald knyttes til den sværgendes våben, er en ganske lignende, det er den forklaring af de gotiske folks våbenéd, som jeg har fundet i de herefter anførte vidnesbyrd, og som jeg finder yderligere be styrket ved betragtningen af de andre genstande, der, på lignende måde som våbenet, findes inddragne i eden, og som alle

ligesom dette udgøre — under forskellige forhold — den sværgendes nærmeste støtte og tilflugt.

Vi komme nu til de steder i heltekvadene fra Nordens hedenold, som ved det lys, de, da deres forbindelse først gik op for mig, kastede på hinanden og dermed tillige på den vidt for-grenede edsform, som her er betragtet, dannede udgangspunktet for hele denne undersøgelse. Det er da først stedet i *Völundarkviða* 33, i hvilket allerede for 200 år siden Thomas Bartholin genkendte våbeneden. Volund kræver af kong Nidud en ubrødelig ed på, at han ikke vil søge at hævne sig, som betingelse for at sige ham fuld beskéd om, hvad der er blevet af hans sønner, hvem Volund har dræbt. Volund siger da:

*Eiða skaltu mër dör
alla vinna,
at skips borði
ok at skjaldar rönd,
at mars bœgi
ok at mækis egg,
at þú kveliat
kván Völundar.*

Eden skal aflægges ved (med hensyn til) skibets bord, skjoldets rand, hestens bov og sværdets æg. Og betydningen af disse genstandes inddragelse i eden fremgår klarlig af de ord i *Helgakviða Hundingsbana II*, 31—33, hvormed Helges hustru Sigrun besvarer sin broder Dags mælding om, at han har brudt den ed, han forhen svor Helge, da denne skænkede ham livet, i det han har hævnnet sin og hendes faders og brødrers død ved at dræbe sin måg. Hun siger da: Gid dig alle de eder ramme, som du havde svoret Helge ved Leiptrs (el. lynets) lyse vand og ved Unns (el. bølgens) regnsvale sten! Ej skride det skib, hvorpå du færdes, om end bedste bør følger dets kølvand! Ej løbe den gangter, som du rider, gælder det end for dig om at undfly dine fjender! Ej bide det sværd, som du svinger,

med mindre det synger over dit eget hoved! Her fattes kendelig fire linjer, og det udfaldne led må uden tvivl have været en tilsvarende forbandelse over hans skjold (hvilket her antydes ved de med mindre skrift og i klammer satte linjer¹):

*Þik skyli allir
eiðar bita,
þeir er Helga
hafðir unna:
at ínu ljósa
Leiptrar vatni
ok at úrsvölum
Unnar steini.*

*Skríðiat þat skip,
er und þèr skríði,
þótt óskabyrr
eptir leggisk!
Rennia sá marr,
er und þèr renni,
þóttu fjandr þína
forðask eigir!*

[*Hlúfia þèr sá skjöldr,
er þú hafisk fyr,
þótt — — — —
— — — — —!*]

*Bítia þèr þat sverð,
er þú bregðir,
nema sjálfum þèr
syngvi um höfði!*

Overensstemmende hermed er da uden tvivl også de andre steder i oldkvadene at forstå, hvor det forudsiges, at de brudte

¹) Jfr. Sofus Bugge i *Árbøger f. nord. oldkynd.* 1869, s. 267.

eder ville hævne sig selv på den, der brød dem, som det hedder i *Brot af Sigurdarkviða* 5: *Ykkr mun Atli eggjar rjóða, munu vígská of víða eidar*; eller hvor Gudrun i *Atlakviða* 30 ønsker ondt over sin husbond, hendes brødres morder, med de ord: Gid det gå dig således, som du havde svoret min broder Gunnar eder! (*Svá gangi þér, Atlil sem þú við Gunnar áttir eida opt um svaraða ok ár of nefnda: at sól inni sudrhöllu ok at Sigtýs bergi, hölkevi hvilbeðjar ok at hringi Ullar!*).

Så vel i Sigruns som i Gudruns ord nævnes de helligdomme, **ved** og **på** hvilke ederne vare aflagte; men ved siden deraf nævnes i første tilfælde edernes hævn som rammende ved netop de samme for krigeren uundværlige midler, som i Volunds ed kræves til vidne; og de stilles herved ikke blot i et andet forhold til eden end de ved de to nys nævnte forholdsord antydede, men optræde som selve de hævnende, i det de vende sig imod deres ejer, ved enten at nægte ham deres tjeneste eller endog, som det siges om sværdet, at true hans eget liv.

At falde for sit eget våben har sikkert i oldtiden været ansét ikke alene som en stor ulykke, men som hvad værre var: som en skændsel, en plet på eftermælet. De i kilderne forekommende antydninger heraf, som i øjeblikket stå til min rådighed, ere vel ikke mange; men de pege dog bestemt derpå. Det nævnes oftere som en forbandelse, lagt på et dets ejermand aftvunget våben, at det skulde blive den mand til bane, som satte sig i besiddelse af det. Således hedder det i *Hervararsaga* om sværdet Tyrving, som kong Svaverlame tvang dværgene til at smedde; og en lignende forbandelse fulgte det ene af de to sværd, som kong Budle i følge *Ásmundar saga kappabana* tvang de fremmede smedde til at gøre. Odins vrede rammer i *Grímnismál* kong Gerrød på den måde, at han snubler og falder uforvarende på sit eget sværd. Rolv Krages falske svoger Hjórvard falder som niding for sit eget væрге i Vogs hånd, og

den onde kong Hedrik dræbes af sine egne trælle med sit eget sværd Tyrving.

Rigtigheden af den ved sammenstillingen af de to oldkvad vundne forståelse af våbnets stilling i forhold til eden bekræftes på en slående måde ved en række steder i *Nestors russiske krønike*, her anført i dens omhyggelige danske gengivelse ved C. W. Smith (Kbh. 1869). Vi finde dér de uforkasteligste vidnesbyrd ikke alene om våbenedens brug hos de fra Norden udgåede hedenske høvdinger i Rusland gennem de tre fjerdedele af 10de århundrede, men også om den samme forståelse af denne eds betydning.

Det hedder dér fra år 907 (s. 36):

Kejserne Leon og Aleksander sluttede fred med Olg (Helge), og de forpligtede sig gensidig ved ed, i det de selv kyssede det hellige kors og lode Olg og hans mænd gøre ed efter russisk skik; og de svore da ved deres våben og ved deres gud Perun og ved kvægguden Volos og stadfæstede freden.

Fra år 911 finde vi sammesteds (s. 37) i en mellem Olg og kejserne afsluttet fredstraktat følgende:

Vor højhed har ansét det for rigtigt, ikke blot ved simpelt mundligt løfte, men også ved skrift og ved fast ed, aflagt på vore våben, at kundgøre og stadfæste sådant venskab efter den kristne tro og efter vor lov.

En menneskealder senere, år 944, hedder det i fredstraktaten mellem Olg's søn, den russiske storfyrste Igor (Ingvar) og de bysantinske kejsere (sammesteds, s. 45 og 49):

Og hver den fra det russiske land, som vil forstyrre sligt venskab, han skal, så fremt han har modtaget dåben, straffes af den almægtige Gud og være fordømt til fordærvelse i denne verden og i den tilkommende; men er han ikke døbt, da skal han hverken have bistand af Gud eller af Perun, og hans eget skjold skal ikke beskytte ham, og han skal falde for sit eget sværd, sine egne pile og øvrige våben, og han

skal være træl i al evighed i den tilkommende verden¹⁾. . . .
 Hver den fra vort land, som overtræder dette, være sig en fyrste eller en anden, døbt eller udøbt, han skal ikke have bistand af Gud, og være træl i al evighed i det tilkommende liv og falde for sit eget våben. Og de ikke døbte Russere aflægge deres skjolde og blottede sværd, deres armringe og øvrige smykker og skulle gøre ed på alt, hvad der står skrevet på dette papir. . . . Men dersom nogen enten af fyrster eller af russisk menigt folk overtræder dette, så gid han dø for sit eget våben og være forbandet af Gud og af Perun som den, der har brudt sin ed!

Den næste morgen lod Igor sendebudene kalde og gik til den høj, hvor Perun stod, og de aflagde deres våben, skjolde og guldsmykker, og Igor gjorde ed, og hans mænd ligeså, så mange som vare hedninger.

En menneskealder senere, år 971, slutter Igors søn Svjatoslav fred med den græske kejser, og det hedder da (sammesteds, s. 62—63):

Og som jeg har svoret for de græske kejsere, og med mig mine bojarer og alle Russere, ville vi holde denne fredslutning ved magt; og dersom jeg eller de, som ere hos mig eller stå

¹⁾ Denne tillægsstraf i det andet liv, der kan sammenholdes med det ud-sagn i *Völuspá* (39), at menn *meinsvara* vade i Nånstrands frygtelige strømme, turde måske afgive forklaringen til det sted, i *Helgakviða Hundingsbana II*, hvor Helge, ankommen til Valhal, tiltaler sin faldne fjende kong Hunding med de ord (39):

<i>Þú skalt, Hundingr!</i>	<i>hunda binda,</i>
<i>hverjum manni</i>	<i>hesta gæta,</i>
<i>fjölaug geta</i>	<i>gefa svinum soð,</i>
<i>ok funa kynda,</i>	<i>dör sofa gangir.</i>

Dette stemmer nemlig, som Hermann Lüning bemærker (*Die Edda*, Zürich, 1859, s. 341), så lidt med de gamle Nordboers tænke måde, at man med grund måtte antage dette vers for indbragt i en urigtig forbindelse. Men dersom man underforstår, at Hunding har brudt sine eder lige over for Helge, så giver dette træk af den hos Nordboerne i Rusland i det 10de århundrede herskende tro en fyldestgørende forklaring af oldkvadets ord.

under mig, svigter noget af det, som oven for er sagt, så skulle vi være forbandede af den gud, på hvilken vi tro, Perun og Volos, kvægguden, og vi skulle blive gule som guld, og vi skulle dø for vore egne våben.

Betydningen af Russernes ed «ved» eller «på» deres våben fremgår da med bestemthed af disse vidnesbyrd; og den væsentlige enhed af Russernes ed med de af Kvader, Franker, Sakser og Danske ved lignende lejligheder *ad*, *per*, *in*, *super arma sua* aflagte eder kan ikke drages i tvivl. Her møder os dog en ny fremgangsmåde ved edens aflæggelse, i det den sværgende affører sig sine våben foran gudens billede og derved formodentlig antyder, at han frasiger sig deres bistand, indvier dem til hævn, om han bryder sin ed¹⁾. Om han derved, som man kan formode, berørte de aflagte våben eller ikke, kan ikke udøve nogen indflydelse på erkendelsen af den her og andendeds oprædende våbenéds fælles væsen under vekslende ydre former.

Den samme tanke, som således ligger til grund for våbeneden, der, som vi så af oldkvadene, af den oldnordiske kriger udstraktes til hans skjold, hans skib og hans hest, — de samme genstande, som højlagdes med manden, — den kommer også til syne i andre middelalderlige edsformer. Det hedder således i *Haderslevs stadsret* fra år 1292 (§ 23; Thorsen, *Stadsretter*, s. 240):

Giffues noger landzmænd eller gest tiuffue sack, . . . en er han a lengd sittend, da skal han sette sin foot a hiulsnaff og swere, at han hauer ei wen og ey frende saa nær, at the muge hanum werie, og swere sithen sialff tolf sinne. Og er han rithend, sette foet i isteth og swere og saa. En er han skip-

¹⁾ Jfr. hermed Grimms *Rechtsaltertümer* s. 903: «Im mittelalter pflegte der schwörende waffen, helm oder hut, vorher nieder zu legen und zu knien. De tüge (∴ vidnet) legt af sine were und lecht sinen hood, kagel oder bonit int gericht und hevet up den rechtern arm mit utgestreckeden twen fingern. Rugian. 28.»

man, tha skal werie sick med sine skipper eth. Haver han ei skipper, tha a styre med sin hand eller sette sin foed a skibborth og swere saa sum sagt er¹).

Overensstemmende hermed hedder det i *Åbenrå skrå* fra år 1335 (§ 14, sammesteds, s. 158—59):

Item, si hospes hospitem incausaverit apud nos super debitis, . . . legibus XII hominum se defendat, vel cum suis nautis, si copiam tantorum habet; si minus habet de nautis, ipsi cum eo jurent; et ipsemet suo juramento suppleat legem, supra skibs borth pede posito jurans, quod in ista civitate non habet cognatos vel amicos, qui in lege secum volunt esse; equitans apud suum isteth, plaustrans apud suum plaustrum, pedester apud lanceam suam²).

(He sette synen voet vppe des schepes bord vnde zwere; . . . de de ryth, an synen bogel; to wagene, vppe dat rüt; to vote, vppe dat speet setten ere vöte.)

Spor til det samme findes i en gammel frisisk lov fra 14de århundrede (Richthofen, *Friesische Rechtsquellen*, s. 418):

Ieff hi dera schielda biseckt, so is di scipman nyer mit ene ede wr sine scippes boerd to riuchtane.

Når der således gives den fremmede, som ikke kan få mededsmænd på stedet, lov til alene at sværge sig fra gælds-krav og tyvs sag med berørelse af den genstand, der betegnede

¹) Jfr. Voggs ed i *Hrólfs saga kraka*, kap. 42 (*Fornald. sög. I*, s. 86): Vöggr mælti, ok stæ uppá stökk öðrum fæti: þess strengi ek heit, at ek skal þín hefna, ef ek lifi lengr, ef þú verðr af mönnum sigræðr. — Sværger Vogg her ved hallen og ønsker at blive udstødt og hjemløs, om han ej holder sit løfte? — Samme udtryk i *Harðar saga Grímkels-sonar*, kap. 14 (*Ísl. sög. II* [1847], s. 42): Stóð Hróarr upp ok mælti: hær stíg ek á stökk ok strengi ek þess heit, at ek skal hafa brotit haug Sóta víkings fyrir önnur jól. — *Örvar-Odds saga*, kap. 30 (*Fornald. sög. II*, s. 293): Oddr stígr þá á stökk ok strengir þess heit, at hann skal viss verða, hverr konungr er í Görðum austr. — *Göngu-Hrólfs saga*, kap. 22 (*Fornald. sög. III*, s. 297): Stíg ek á stökk ok strengi ek þess heit.

²) Jfr. også den flensborgske fremmeded i *Westphalens Monumenta*, IV, sp. 1944; G. Clædens *Monum. Flensb.* II, s. 129—30.

hans øjeblikkelig nærmeste tilflugt: for den ridende hans hest, for den sejlene hans skib, for den kørende hans vogn, for den gående hans spyd, — så må der i den folkelige forestilling hertil have knyttet sig en dybt rodfæstet tro på, at det vilde gå den ilde, der brød en sådan ed, og da først og fremmest, at det, som skulde være hans bedste støtte, vilde blive hans eget fordærv.

Grundtanken i de gotiske folks våbenéd bliver for så vidt den samme som, når de vilde indlandsbjærgboer i Ostindien år 1837 aflægge en ed, hvormed de lige over for den engelske regering forpligtede sig til at afskaffe menneskeofring, således som det berettes af general John Campbell i hans skrift *Thirteen years among the wild tribes of Khondistan* (og derefter i «Fra alle Lande», I, s. 106):

Siddende på et tigerskind tog enhver af de sværgende noget jord og ris i hænderne, fugtede det med nogle dråber vand og aflagde eden med de ord: Jorden nægte mig af sine frugter, risen kvæle mig, vandet drukne mig, tigreren opøde mine børn og mig, om jeg nogen sinde svigter den ed, jeg herved aflægger for mig og mit folk!

Grundtanken i den indiske og i den gotiske ed er for så vidt den samme; men i valget af de genstande, hvortil eden knyttes, åbenbarer folket sit væsen og sin livsanskuelse, så de gotiske folks våbenéd bliver ét vidnesbyrd mere om folkestammens art: den optræder overalt som krigerfolket, for hvem livet er kamp, døden på valpladsen ingen ulykke, men al svig en uaftvættelig skam, og det at svigtes eller endog forrådes og fældes af sit eget værge, der skulde følge kæmpen i graven og sagtens også over i den anden verden, den største forsmædelse.

Tillæg. Mellem de her foran anførte talrige vidnesbyrd om våbenedens udbredelse hos de gotiske, og da ikke mindst hos de nordiske folk findes intet, der røber dens brug i Sverige, hvor jeg hidtil forgæves havde søgt dens spor. Des mere velkommen var da en i sidste øjeblik for afhandlingens udgivelse fra professor dr. E. Holm modtagen velvillig meddelelse om, at der i Cronholms *Sveriges historia under konung Gustaf Adolfs regering* (III, s. 544, anm. 2) lejlighedsvis var givet en antydning af noget sådant, hentet fra en engelsk kilde. Cronholms anmærkning, som står meget umotiveret, og som er langt fra at være korrekt, har dog vist den rette vej. I Bulstrode Whitlockes *Journal of the Swedish embassy in the years 1653 and 1654* (London, 1772, II, s. 173—74 og 193—94; ny udg. London, 1855, II, s. 229—30 og 248—50) findes følgende.

Den 10de Maj 1654 var Whitelocke, Cromwells ambassadør ved dronning Kristinas hof, tilstede paa Stokholms slot, da en friherre Horn viedes til en frøken Sparre, som var dronningens hofdame. Dagen efter var han atter på slottet til andens bryllup, og da hedder det:

They [the bridegroom and his friends] came all to the great hall, where the queen and the company tooke their places, and the drummes beating and trumpetts sounding, a gentleman entered the hall, carrying a speare or pike, covered with taffata of the bridegroom's colours, all butt the head, which was silver, worth about twenty crownes; he stood by the bride, holding the speare in the middle, both ends of it about breast high, and the bridegroome was brought and placed by his bride. Then senator Bundt [o: Bonde] made a solemne speech to the queen, which (according to the interpretation made to Whitelocke) was to thanke her majesty for the favour which she did to the bride and bridegroome, in permitting the nuptialls to be in her court; and he acquainted the queen, and published to the company, what dowrey the bridegroome had given that morning to his bride, with 2000 ducketts for her provision; and that twelve of the

nobility, of the alliance and friends to them both, were witnesses therunto, and were to take care, that the money should be disposed to the use of the wife and children, in case she survived her husband.

Then a gentleman read aloud the names of the twelve witnesses, who, as they were called, one after another making their honors to the queen, went and layd their right hands on the speare; and then was published the dowrey and augmentation, thus by these twelve witnessed.

After this the speare was layd down att the feet of the bride, and all, making their solemne reverences to the queen, tooke againe their places. Then the same gentleman, that layd down the speare, took it up againe and threw it out of the window into the great court, where a multitude of people stood expecting it, and scrambled for the head of it, and for the taffata, which they tore in pieces and wore in their hatts, as the bride's favours.

To dage derefter aflagde Whitelocke et besøg hos grev Erik Oxenstjerna, søn af den store kansler, og talen faldt da på de svenske bryllupsskikke. Oxenstjerna oplyste Whitelocke om, at brudgommens af de tolv vidner besvorne gave på anden bryllupsdag kaldtes «morgengave», hvortil Wh. (som var lovkyndig og senere en tid var lordkansler) bemærkede, at samme benævnelse fandtes i de gamle engelske love, ligesom også de tolv vidner mindede ham om de engelske jurier. Derpå fulgte disse ytringer:

Wh. *Wat doe you call the speare or pike which the gentleman held?* — Ox. *We call it weppun [v:vapen].* — Wh. *We have the same [word, weapon, for all manner of armes and warlike instruments. What doe you call the laying of their hands upon the speare?* — Ox. *We call it tack, weppun tack, to touch the speare.* — Wh. *We have also the word tack, for touching; and we have, in the northerne parts of England, a perticular precinct, or territory, which we call a wapen-take, and a territoriall court of justice there, which we call a wapen-take court; and a very learned gentleman, from whom I re-*

ceived letters in my last paquet, Selden, derives the name of wapen-take from weapon and tacke, and saith, they used to come to that court with their weapons, and to touch one anothers weapons, from whence came the appellation of wapen-take¹).

Vi modtage altså fra denne uvættede kilde et utvivlsomt vidnesbyrd om våbentaget, under dets gamle nordiske navn anvendt i Sverig midt i 17de årh. ved en tylvtæred eller kønsed, og i det hele taget under forhold og former, som på en slående måde bekræfte, hvad i det foregående er antaget, dels om grundenheden af «våbentaget» og de andre former af våbeneden, dels om den i sen tid i Sønderjylland efter jyske lov og i Holsten efter saksisk ret foretagne edsafleggelse på foged- eller retssværd, som en ændring af den ældre edsmåde, der lod den sværgende knytte eden til sit eget våben; ti denne overgang, der også med nogen tvivl er antagen for tidlig at være foregået i Frankrig (se her foran s. 52), den viser sig da afgjort at være indtrådt i Sverig, hvor sammenhængen med den oldnordiske sædvane sikres ved det bevarede navn af «våbentag». Medens der således af det gamle nordiske våben-

¹) Hvor den lærde John Selden på et par steder i sine skrifter (*Opera omnia*, ed. Wilkins, tom. II, s. 923; tom. III, s. 1894) nævner det engelske «wapentake», få vi ikke mere at vide derom, end hvad her foran (s. 80—81) er anført efter kong Edwards lov og Bromtons krønike, og hvad Whitelocke her tillægger ham, er næppe andet end en (mindre nøjagtig) gengivelse af det samme. Derimod må Whitelocke vistnok være et gyldigt vidne for, at endnu på hans tid de nordengelske herreder (hundredes), som kaldtes «wapentakes», havde overført navnet på deres herredsting eller underretter, som kaldtes *wapentake-courts*. — At navnet «wapentake» som betegnelse for herred i den samme del af landet endnu i dette århundrede er i brug, vidner Sir Henry Ellis (*A general introduction to Domesday-Book*, London, 1833, I, s. 180): «The Wapentake occurs in the Northern Counties, and is synonymous with the Hundred, in the Counties of Nottingham, York, and Lincoln to this day.» — Men til den skik, som har givet navnet sin oprindelse, kender jeg intet spor i England senere end Edvard confessors lov; så jeg må lade være usagt, hvorfra Victor Hugo har, hvad han fortæller i sin roman *L'homme qui rit* om en *Wapentake*, som en på våben edsvoren sheriff, og det endda ikke i York, men i London.

tag i England allerede for 800 år siden kun var navnet tilbage; medens på Island handlingen selv måske lige så tidlig afløstes af en anden, med bevarelse af det gamle navn; medens den i Norge ikke kan påvises senere end år 1450; medens den i Skåne, hvor navnet beholdtes ind i 17de århundrede, var til ukendelighed forvansket, så har skikken selv under det gamle navn (dog med ombytning af det væрге, hvortil eden knyttes) været i fuld brug i Sverig midt i 17de årh. og måske endnu senere, og den har (med tab af navnet og samme ændring i udførelsen) holdt sig i Sønderjylland lige så længe som i Sverig.

Da vi nu, med det svenske tilfælde fra 1654 for øje, vide, at det var «våbentaget», som vi ved lignende lejligheder fandt udøvet i Sønderjylland ved samme tid, endskönt jyske lov ikke (så lidt som de svenske love) nævner noget om et sådant, så tør det nu anses for givet, at denne bekræftelsesmåde har i hele Norden gennem hele middelalderen, og til dels ud over den, været den gængse og gældende form for opfyldelsen af lovenes fordring om ed i en stor mængde forskellige forhold, uagtet skånske lov står ene mellem alle Danmarks og Sverigs gamle retskilder med sin fordring derpå i et enkelt tilfælde. Det er næsten utænkeligt, at våbentaget, som 1654 anvendtes af de tolv adelsmænd på Stokholms slot, ikke på samme tid skulde have været brugt ogsaa andensteds i Sverig og ved andre lejligheder; så man må kun forbavses over, at intet vidnesbyrd derom er bekendt, uden denne fremmedes.

Nu, med Whitelockes vidnesbyrd for øje, tror jeg imidlertid at kunne påvise vink om dets mere udstrakte brug i Sverig til samme tid. Jeg tror nu, at den svenske lærde Olaus Verelius har fundet det i den svenske rettergang som en almindelig form for doms afsigelse inden herredstingene. Tidligere var en sådan antagelse ubeføjet, men nu må den ved Whitelockes vidnesbyrd synes retfærdiggjort. Jeg har naturligvis for længe siden, da jeg samlede stof til denne afhandling, set efter, hvad Johan Ihre i sit *Glossarium Sviogothicum* havde om ordet

«Wapntak», og jeg fandt da, foruden uddrag af Dolmers Hirdskrå og af de islandske sagaer, en gentagelse af den beskrivelse af handlingen, som gives af Verelius i hans *Index linguae veteris Scytho-Scandicæ sive Gothicæ* (ed. Olaus Rudbeck, Upsala, 1691, s. 283), hvor det hedder:

«Vapnatak. Kong. S. pag. 180. Vapnatak kallas, när Rätten bekräfftar sin dom där igenom, att hwar och en af rätten tager på spessen, som Domaren eller Häradzhöfdingen framrecker åt dem. *Confirmatio sententiæ in iudicio prolatae per contactum armorum; lectis enim suffragiis de causa examinata, hastam iudex proferebat, quam ad assessores omnes tangentes, sententiam confirmabant.* Isl. Thorf. cap. 5. Vapnatak er att, Contactu armorum sententia prolata. Kong. S. pag. 193. Dæmt med vapnataki, Armorum tactu iudicatum.»

Når man ikke forud véd, at våbentag både efter sit navn og sin handling var kendt i Sverig midt i 17de årh., men derimod véd, at det ikke nævnes i nogen af de gamle svenske love, og man dertil kender disse svenske lærdes levende fantasi, så vil man i dette ikke vove at se andet end en fri benyttelse af de påberåbte islandske kilder, måske også af, hvad Verelius fra Spelmans *Glossarium* (anført umiddelbart foran) kendte til stedet i den gamle engelske lov om «Wapentagium». De angivne islandske kilder ere disse: «Kong S.» det er nogle af de da endnu ikke udgivne norske kongesagaer; «Isl.» det er «Islandslagen», et håndskrift af Jonsbogen; det tilføjede «Thorf.» skulde betegne *Þorfinns saga karlsefnis*, som ikke har noget om våbentag, men det er åbenbart en trykfejl for «Thingf.» det er *Þingfarar bálkr*, hvis «kap. 5» ganske rigtig nævner våpnatak (se her foran s. 74). På grund heraf kunde jeg ikke tillægge stedet hos Verelius nogen betydning, før end Whitelockes vidnesbyrd har stillet det i et nyt lys. Det forekommer mig nu med stor sandsynlighed at turde antages, at skönt Verelius henter sine eksempler fra islandske kilder, så har han dog hentet sin beskrivelse af handlingen, der så nøje stemmer med Whitelockes, fra egen

erfaring. Og heraf kan da atter sluttes, at våbentaget endnu sent i 17de årh. har været i brug på de svenske herredsting.

Nogle andre svage spor til våbentaget i Sverig findes i G. O. Hyltén-Cavallius' *Wärend och Wirdarne*, II, s. 400 og 404. I en herreds-dombog fra 1626 hedder det om en til fredløshed dømt, at freden *blef huggen honom ifrån*, hvoraf ses, at den her foran (s. 78—80) omtalte skånske skik også har været kendt i Småland¹⁾. Det var fremdeles gammel sæd i Værend, at de tolv nævninge ved tinglig jordskødning fattede om et spydskaft, hvorfor det i et skøde af år 1666 hedder, at en gård er *«stångfäld och tingskött efter denna landsorts lofliga sedvana»*, og endnu siges i Værend *att få skaft* på en ejendom i samme bemærkelse som *«att få bref och sköte»*²⁾.

¹⁾ Svarende til det her foran s. 79 nævnte holstenske råb af *«Ja vnde Wapen aver synen Hals»* er det smstds. anførte smålandske råb af *ulfsgäld* over den fredløse.

²⁾ Jfr. hermed den hamburgske jordskødningsform, hvorom her foran s. 56.

Trykfejl. S. 58, l. 5 meddell læs meddelt
S. 58, l. 7 mit læs •mit
S. 58, l. 21 seinem læs seinen
S. 61, l. 6 f. n. men læs og